

BAĞCILIKTA GELİŞME VE ÜRETİM HEDEFLERİ

Hasan ÇELİK¹ Salih ÇELİK² Birhan MARASALI KUNTER¹
Gökhan SÖYLEMEZOĞLU¹ Yılmaz BOZ³ Cengiz ÖZER³
Arif ATAĞ⁴

ÖZET

FAO'nun 2003 yılı verilerine göre Türkiye bağ alanı (560 000 ha) yönünden İspanya, İtalya ve Fransa'nın ardından 4., üzüm üretimi (3 650 000 ton) yönünden ise İtalya, İspanya, Fransa, ABD ve Çin'in ardından 6. sırayı almaktadır. Ülkemizde üretilen üzümün %40'ı kurutulmaktadır. Yaklaşık 400 000 ton kuru üzüm üretimi (%63'ü çekirdeksiz, %37'si çekirdekli) ile dünyada ilk sırada yer alan ülkemiz, çekirdeksiz kuru üzüm üretiminde ABD'den sonra ikinci, dışsatımda ise ilk sırada yer almaktadır. DİE'nin 2003 yılı verilerine göre tarım alanlarının %2.14'ü bağlarla kaplıdır. Elde edilen ürün ise toplam meyve üretiminin %30'u dolayındadır. Bu değerler, alan yönünden %2'lik azalmaya rağmen, alan ve üretim değerleri beraber değerlendirildiğinde, 1998'e göre önemli bir değişiklik olmadığını göstermektedir. Tarım bölgeleri itibarıyla, Ege Bölgesi'nin açık ara üstünlüğü, hem alan (%33 "1998 yılına göre %13'lük artış"), hem de üretim (%43 "1998'e göre %5'lik azalma") yönüyle devam etmektedir. 2003 yılında üzüm ve üzümünden üretilen ürünlerin dışsatımından sağlanan gelir 241.6 milyon dolardır. Bu değer, toplam dışsatım gelirin %0.75'ine denktir. Gelirin %95'ini Sultani çeşidi sağlamıştır. Bağcılık sektörünün dışsatım gelirleri, 1998'e göre %16 azalmıştır.

Son yıllarda özellikle şaraplık ve sofralık üzüm çeşitlerine ait fidan talebinde önemli düzeyde artış olmasına karşın, 1998 yılına göre toplam fidan üretiminde (4 024 664 adet) %11.6, sertifikalı üretimde ise %36.7 oranında gerileme kaydedilmiştir. Sertifikalı fidan satışlarına uygulanan KDV oranının 2004 yılında %8' den %1'e indirilmesi, sektöre önemli bir dolaylı destek sağlamasına rağmen, bağcılığın temeli olan bu alanda, çok daha ciddi düzenlemelere ve desteğe gereksinim duyulmaktadır.

Türkiye bağcılığının yurtiçi ve yurtdışındaki gelişmeler dikkate alınarak yeniden yapılandırılmasına yönelik hem mevzuat ve hem de teknik olarak gerek duyulan yeni düzenlemelerin vakit yitirilmeden yaşama geçirilmesini öneriyoruz. Bu bağlamda; 1311 sayılı yasanın yerine geçirilmek üzere Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nca başlatılan "Bağcılık Kanunu" çalışmalarının, tüm ilgili tarafların görüşleri ve beklentileri doğrultusunda kısa süre içinde sonuçlandırılması, sektörün geleceği açısından büyük önem taşımaktadır.

1) Prof.Dr., Ankara Üniv., Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, Ankara

2) Prof.Dr., Trakya Üniv., Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, Tekirdağ

3) Dr., T.K. Bakanlığı, TAGEM Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü, Tekirdağ

4) Zir.Yük.Müh., T.K. Bakanlığı TAGEM Atatürk Bah. Kült. Mer. Ar. Ens., Yalova

GELİŞMELER

1.1. Dünya Bağcılığı İçindeki Yeri

FAO'nun 2003 yılına ait verilerine göre dünyada toplam 7 518 111 ha alanda bağcılık yapılmaktadır. Aynı yıla ait üzüm üretimi ise 60 883 454 tondur. Dünya bağcılığının alan ve üretim değerleri, V. Teknik Kongre'de sunulan değerler dikkate alınarak incelendiğinde, beş yıllık süreç sonrasında, dünya bağ alanları %1.6 oranında artmıştır. Alan yönünden ilk beş ülkenin sıralamadaki yerinin değişmediği, Türkiye'nin İspanya, İtalya ve Fransa'nın ardından 4.sırada yer aldığı, Türkiye'yi ABD'nin izlediği görülmektedir. İkinci grubu oluşturan beş ülke arasında Çin'in önemli bir artış ile (%109.8) altıncı sıraya yükselmesi dikkati çekmektedir. Daha sonra sırasıyla, İran, Romanya, Portekiz ve Arjantin birer sıra gerileyerek ilk on ülke içerisindeki varlıklarını sürdürmüşlerdir (Çizelge 1).

Diğer taraftan, Türkiye, ABD, Çin ve İran'da bağ alanlarında artış saptanırken; İspanya, İtalya, Fransa, Portekiz ve Arjantin'de ise azalmıştır. Bağ alanı yönüyle en fazla azalma Romanya'da (%14.1) olmuştur.

Çizelge 1. Dünyada bağ alanları ve üzüm üretimi bakımından ilk 10 ülkenin 1999 ve 2003 yıllarına ait verileri (Çelik ve ark. 2000, Anonymous 2003).

Ülkeler	Alan (ha)		Fark (%)	Ülkeler	Üretim (ton)		Fark (%)
	1999	2003			1999	2003	
1 İspanya	1 150 000	1 116 347	-2.9	İtalya	9 208 141	7 483 780	-18.7
2 İtalya	899 673	868 225	-3.5	İspanya	4 418 100	6 480 400	+46.7
3 Fransa	880 000	851 910	-3.2	Fransa	6 800 000	6 178 469	-9.1
4 Türkiye	560 000	565 000	+0.9	ABD	5 948 000	5 876 620	-1.2
5 ABD	350 000	385 706	+10.2	Çin	2 439 030	3 934 972	+61.3
6 Çin	182 600	383 000	+109.8	Türkiye	3 650 000	3 650 000	-
7 İran	261 169	273 000	+4.5	İran	2 315 258	2 525 000	+9.1
8 Romanya	260 000	223 379	-14.1	Arjantin	2 021 000	2 370 000	+17.3
9 Portekiz	252 000	220 000	-12.7	Avustralya	1 265 536	1 771 000	+40.0
10 Arjantin	205 000	201 000	-2.0	Şili	1 575 000	1 750 000	+11.1
Dünya Toplamı	7 396 479	7 518 111	+1.65	Dünya Toplamı	58 119 555	60 883 454	+4.8

Dünya ülkelerinin üzüm üretim değerleri incelendiğinde, farklı bir sıralama ile karşılaşılmaktadır. Alan sıralamasında farklı konumlarda olmakla birlikte, sekiz ülke (sırasıyla: İtalya, İspanya, Fransa, ABD, Çin, Türkiye, İran ve Arjantin) ilk 10 ülke içerisinde yer almaktadır. Türkiye 2003 yılı verilerine göre dünya üretiminde 6. sıradadır. Beş yıl öncesi ile karşılaştırıldığında, üretim değeri itibariyle bir değişim olmadığı halde, Çin'in yükselişi nedeniyle ülkemizin genel sıralamadaki yeri bir sıra gerilemiştir. Üretim bakımından önde gelen ülkeler grubuna 9. sırada Avustralya, 10. sırada ise Şili katılmaktadır. Genel olarak 1999 yılı ile karşılaştırıldığında, 2003 yılında dünya üzüm üretimi, %4.8 oranında bir artış göstermiştir (Çizelge 1).

1.2. Türkiye Tarımı İçindeki Yeri

1.2.1. Bitkisel üretim içindeki yeri

DİE'nün 2003 yılı değerlerine göre bitkisel üretime ayrılan alanlar içerisinde bahçe bitkileri ve bağ alanlarının yeri Çizelge 2'de verilmiştir. Bitkisel üretim için kullanılan alan 24 730 294 ha olup, bu alanın %13.74'ü üzerinde bahçe bitkileri tarımı yapılmaktadır. Bu değerlere göre, bitkisel üretimin yapıldığı alanların % 2.14'ü; Bahçe bitkileri tarımı yapılan alanların ise %15.6'sının bağlarla kaplı olduğu anlaşılmaktadır.

V. Teknik Kongre kapsamında sunulan veriler incelendiğinde, bağ alanlarının yaklaşık %2.0 oranında azaldığı görülmektedir. Buna karşılık, bitkisel üretim ve özel olarak bahçe bitkileri üretimi yapılan alanlar içinde bağların kapladığı alan çok önemli bir değişime uğramamış, bitkisel üretim alanları içerisindeki yeri %0.14 oranında artarken, bahçe bitkileri içerisinde ise %0.7 oranında azalmıştır.

Çizelge 2. Ülkemiz bağcılığının alan yönünden (ha) bitkisel üretim içindeki yeri (Çelik ve ark. 2000, Anonim 2003)

Yıl	Tarla Bitkileri		Bahçe Bitkileri				Toplam		Bah. Bitk. Oranı
	Ekilen	Nadas	Sebze	Bağ	Meyve	Zeytin	Genel	Bahçe Bit.	
1998	18 748 000	4 890 000	783 000	541 000	1 389 000	600 000	26 951 000	3 313 000	12.30
2003	16 328 450	5 004 782	817 852	530 000	1 424 210	625 000	24 730 294	3 397 062	13.74
Fark(%)	-12.9	+2.4	+4.5	-2.0	+2.5	+4.2	-8.2	+2.5	

1.2.2. Meyve üretimi içindeki yeri

DİE'nün 2003 yılı değerlerine göre üzüm üretimi, toplam meyve üretiminin %29.3'ünü oluşturmaktadır (Çizelge 3). Bu oran, meyve üretimini oluşturan alt gruplardan daha yüksek bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Meyve üretimi içerisinde üzüm üretiminin payı, gerek 1998 yılına (%30.7), gerekse daha önceki yıllara benzer şekilde, öncü konumunu sürdürmüştür.

Çizelge 3. Türkiye'de 1998 ve 2003 yıllarına ait meyve üretimi (Çelik ve ark.2000, Anonim 2003).

Meyve grubu	Üretim (ton)				Fark (%)
	1998	%	2000	%	
Üzüm	3 600 000	30.7	3 600 000	29.3	-
Yumuşak Çekirdekliiler	2 905 000	24.8	3 097 000	25.2	+6.6
Turunçgiller	1 943 475	16.6	2 487 650	20.2	+28.0
Sert çekirdekliiler	1 826 000	15.5	1 605 900	13.1	-12.1
Sert kabuklular	1 459 600	12.4	789 000	6.4	-45.9
Diğer üzümsü meyveler	-	-	711 820	5.8	-
Toplam	11 734 075		12 291 370		+4.8

1.3. Türkiye Bağcılığı İle İlgili Durum Değerlendirmesi

1.3.1. Bölgesel değerlendirme

Tarım bölgeleri düzeyinde bağ alanı ve üzüm üretimi incelendiğinde, uzun yıllardan bu yana olduğu gibi, 2003 yılında da bölge sıralamalarının değişmediği görülmektedir. Ülkemiz bağ alanlarının %33.0'üne sahip olan Ege bölgesi, üretimin % 43.3'ünü karşılayarak birinci sıradaki yerini sürdürmektedir. Bu bölgemizi, alan ve üretimin %19.5'ine sahip olan Akdeniz Bölgesi izlemektedir. Bağ alanlarının %18.2'sine sahip olan ve üretimin %13.8'ini karşılayan Ortaküney tarım bölgesi ise üçüncü sıradaki yerini korumaktadır (Çizelge 4).

Çizelge 4. Tarım bölgelerinin bağ alanı ve üzüm üretimi (Çelik ve ark. 2000, Anonim 2003).

Tarım Bölgeleri	Alan (ha)					Üretim (ton)				
	1998	%	2003	%	Fark (%)	1998	%	2003	%	Fark (%)
1.Ortakuzey	44 743	8.3	36 187	6.7	-19.1	167 761	4.7	139 101	3.9	-17.1
2. Ege	154 196	28.5	174 698	33.0	+13.3	1 640 446	45.6	1 558 939	43.3	-5.0
3. Marmara	23 720	4.4	27 462	5.8	+15.8	215 195	6.0	213 857	5.9	-0.6
4. Akdeniz	108 823	20.1	103 172	19.5	-5.2	530 632	14.7	706 105	19.6	+33.1
5. Kuzeydoğu	1 899	0.4	1 657	0.3	-12.7	14 446	0.4	11 256	0.3	-22.1
6. Güneydoğu	70 260	12.9	69 882	13.2	-0.5	368 527	10.2	369 082	10.3	+0.2
7. Karadeniz	1 050	0.2	1 222	0.2	+16.4	6 585	0.2	8 727	0.2	+32.5
8. Ortadoğu	37 709	7.0	34 593	6.5	-8.3	132 476	3.7	96 305	2.7	-27.3
9. Ortagüney	98 598	18.2	81 127	15.3	-17.7	523 932	14.5	496 628	13.8	-5.2
Toplam	541 000		530 000		-2.0	3 600 000		3 600 000		-

1.3.2. Asma gen potansiyeli

Vavilov'un bitki gen merkezlerinin dünya üzerindeki dağılımı ile ilgili çalışması sonucunda belirlediği 8 gen merkezinden ikisi (Yakın Doğu ve Akdeniz) ülkemiz toprakları üzerinde keşismektedir. Diğer yandan, Anadolu yarımadasının kuzeydoğu bölümünü de içine alan Karadeniz ve Hazardenizi arasındaki bölge, asmanın en önemli türü olan *Vitis vinifera* L.'nin gen merkezi ve kültüre alındığı yöre olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, ülkemiz yaklaşık 6000 yıllık bir bağcılık kültürüne ve hem yabancı asma (*Vitis vinifera* ssp. *sylvestris*) ve hem de kültür asmasına (*Vitis vinifera* ssp. *sativa*) ait olmak üzere çok zengin bir asma gen potansiyeline sahiptir (Ağaoğlu ve ark.1997, Çelik ve ark.1998).

1.3.2.1. Yabancı asmaya (*Vitis vinifera* ssp. *sylvestris*) ait gen potansiyeli

Ülkemizin hemen her bölgesinde, özellikle akarsu yatakları ve ormanlarda ağaçlara sarılmış olarak yabancı asmalara rastlamak mümkündür. Bu popülasyonlar içinde ve arasında zaman içinde meydana gelen doğal melezlemeler sonucunda daha da zenginleşen yabancı asma gen potansiyelimizi oluşturan çeşit ve tiplerden pek çoğu, doğal olarak ya da biyotik ve/veya abiyotik stres etmenleri nedeniyle elden çıksa da kendi içinde sürekli yenilenme sonucu yeni çeşit ve tipler ortaya çıkmaktadır. Ülkemizin değişik bölgelerindeki yabancı asma popülasyonlarını oluşturan genotiplerin belirlenmesi, koruma altına alınması, hem morfolojik olarak, hem de moleküler tekniklerden yararlanarak tanımlanmasına yönelik çalışmalar son yıllarda ivme kazanmıştır (Ağaoğlu ve ark.1998, Söylemezoğlu ve ark.1998).

1.3.2.2. Kültür asmasına (*Vitis vinifera* ssp. *sativa*) ait gen potansiyeli

Ulusal ve bölgesel çeşit koleksiyonları

Bu alandaki en önemli çalışma, 1965 yılında Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü'nce başlatılan ve aynı kuruluşta bir "Milli Koleksiyon Bağı" oluşturulmasına yönelik projedir. Ülkemizde yetiştirilen üzüm çeşitlerinin belirlenerek, anılan kuruluşta bir araya getirilmesine yönelik çalışmaların sonucunda belirlenen 1606 üzüm çeşidinden 1100 adedi "Milli Koleksiyon Bağı"na aktararak koruma altına alınmış ve morfolojik tanımlamaları

tamamlanmıştır. Bu değerli gen potansiyelinin ileri moleküler teknikler (AFLP, SSR vb.) kullanılarak tanımlanmasına yönelik çalışmalara da başlanılmıştır. Diğer yandan, ülkemizde ve dünyada yetiştirilen önemli üzüm çeşitleri ile Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesinin Kalecik Bağcılık Araştırma İstasyonu'nda bir koleksiyon bağı oluşturmak üzere 1994 yılında başlatılan çalışma kapsamında koleksiyona alınan çeşit sayısı 130'a ulaşmıştır. Bu çeşitler üzerinde değişik amaçlara yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. Benzer şekilde, hem Ziraat Fakültelerinin Bahçe Bitkileri Bölümleri'nce, hem de Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na bağlı araştırma enstitülerince, daha küçük çapta koleksiyonlar oluşturma yönündeki çalışmalar devam etmektedir.

Standart üzüm çeşitleri ve asma anaçları

Ülkemizde ticari olarak yetiştirilen ve standart olarak kabul edilebilecek niteliklere sahip üzüm çeşidi sayısı 70 – 80 dolayındadır (Anonim 1990, Çelik ve ark. 1998, Çelik 2002). Buna karşın, ülkemizin değişik bölgelerinde yaygın olarak kullanılan asma anaçlarının sayısı 6'dır (41 B, 5 BB, 1103 P, 110 R, 99 R, Rup. du Lot). Ancak çeşit ve anaç standardizasyonu dinamik bir yapı göstermektedir. Çeşit sayısı tüketici tercihlerine, anaç sayısı ise bağ bölgelerinin iklim ve toprak özelliklerine göre değişebilmektedir.

Klon seleksiyonu çalışmaları

1972 yılında Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bağ–Bahçe Kürsüsü'nce Prof.Dr. Nail Oraman liderliğinde Kalecik Karası üzerinde başlatılan (Fidan ve ark. 1975, 1986, 1991) bağcılıkta seleksiyon ıslahı çalışmaları, 1979 yılında Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nca başlatılan “Ülkesel Bağcılık Projesi” kapsamındaki “Klon Seleksiyonu” uygulama projesine dönüştürülerek 37 standart üzüm çeşidi üzerinde yürütülmüş ve 24 üzüm çeşidinde (Sofralık: Amasya Beyazı, Beyaz Çavuş, Bilecik İrikarası, Bozcaada Çavuşu, Değirmendere Siyahı, Erenköy Beyazı, Hafızali, Hamburg Misketi, İpek, Kozak Beyazı, Müşküle, Osmanca, Razakı, Pembe Gemre, Yapıncak; Şaraplık : Beylerce, Clairette, Gamay, Kalecik Karası, Karasakız, Papaz Karası, Semillon; Sofralık ve Kurutmalık : Sultani Çekirdeksiz, Yuvarlak Çekirdeksiz) klon seleksiyonu tamamlanmıştır. Seçilen klonlar, çalışmaları yürüten kuruluşlarda muhafaza edilmektedir (Kader ve ark. 1998, Özışık ve ark.1998, Öztürk ve ark.1998, Uslu ve Samancı 1998a, Yılmaz ve ark.1998, Kiracı ve ark. 2002).

Melezleme ıslahı çalışmaları

Ülkemiz bağcılığına üstün niteliklere sahip yeni sofralık üzüm çeşitlerinin kazandırılması amacıyla yürütülen melezleme çalışmaları sonucunda Yalova Atatürk Bahçe Kùltürleri Merkez Araştırma Enstitüsü'nce elde edilen 8 çeşidin (Uslu, Yalova İncisi, Yalova Ata Sarısı, Yalova Misketi, Yalova Çekirdeksizi, Ergin Çekirdeksizi, Yalova Beyazı, Samancı Çekirdeksizi) yanısıra, daha sonra seçilen 7 sofralık çeşit adayı ile; Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü'nce elde edilen 5 çeşidin (Barış, Tekirdağ Çekirdeksizi, Trakya İlkeren, 2B – 56, 3A – 261) yanısıra, daha sonra seçilen 4 yeni çeşit adayının tesciline esas olmak üzere, performans belirleme çalışmaları sürdürülmektedir. Aynı kapsamda olmak üzere, külleme ve mildiyö hastalıklarına dayanıklılık ıslahı üzerinde 1986 yılında Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü'nde; yeni şaraplık üzüm çeşitlerinin eldesine yönelik olarak 1992 yılında Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü'nde başlatılan çalışmalar halen sürmektedir (Gürnil ve ark. 1998, Uslu ve ark. 1998b).

1.3.3. Fidan üretimi

Ülkemizin 2003 yılına ait aşılı ve aşısız (Amerikan) asma fidanı üretimi 4 024 664 adettir. Üretimin %63.9'u (2 571 400 adet) aşısız, %36.1'i (1 453 264 adet) aşılıdır. Üretim içinde kamu sektörünün payı %23.9 (962 664 adet), özel sektörün payı ise %76.1 (3 062 000 adet)

düzeyindedir. Aşılı fidan üretiminin payı kamu sektöründe %57.4 (552 264 adet), özel sektörde %29.4'dür (901 000 adet)(Çizelge 5).

Asma fidanı üretiminde 5 yıl öncesine(1998 yılı) göre bir karşılaştırma yapıldığında, toplam fidan üretiminde %11.6'lık, aşılı fidan üretiminde %7.7'lik, aşısız fidan üretiminde ise %13.7'lik bir gerileme söz konusudur. Bu dönemde özel sektörün aşılı fidan üretiminde %18.2'lik, kamu sektörünün aşısız fidan üretiminde %54.7'lik bir azalmaya karşın; kamu sektörünün aşılı fidan üretiminde %14.4'lük, özel sektörün aşısız fidan üretiminde ise %4.1'lik bir artış meydana gelmiştir (Çizelge 5).

2003 yılına ait sertifikalı asma fidanı üretimi 1 133 400 adettir. Bu değer, toplam asma fidanı üretiminin ancak %28.2'sine denk gelmektedir. Üretimin %63.3'ü (718 000 adet) aşılı, %36.7'si (415 400 adet) ise aşısız fidandır. Sektörel bazda ise üretimin %67.2'si (761 400 adet) kamu, %32.8'i (372 000 adet) özel sektöre aittir.

Sertifikalı asma fidanı üretiminde 5 yıl öncesine (1998 yılı) göre bir karşılaştırma yapıldığında, toplam sertifikalı fidan üretiminde %36.7'lik, aşılı fidan üretiminde %33.6'lık, aşısız fidan üretiminde ise %43.6'lık bir gerileme söz konusudur. Bu dönemde özel sektörün aşılı fidan üretiminde %54.4'lük, kamu sektörünün aşısız fidan üretiminde %44.8'lik ve özel sektörün zaten çok sınırlı olan aşısız fidan üretiminde %8.3'lük gerilemeye karşın; yalnızca kamu sektörünün aşılı fidan üretiminde %14.3'lük bir artış söz konusu olmuştur (Çizelge 6).

Ayrıntılı dökümü Çizelge 5 ve 6 da verilen asma fidanı üretimi ile ilgili verilerden hareketle, 1998–2003 dönemindeki gelişmelere ilişkin genel bir değerlendirme maddeler halinde aşağıda sunulmuştur.

1. Özellikle şaraplık ve sofralık üzüm çeşitlerine ait fidan talebindeki artış trendinin devam ettiği bu dönemde, toplam ve sertifikalı fidan üretiminde hiçbir gelişme sağlanmadığı gibi, hem aşılı hem de aşısız fidan üretiminde, toplam (%11.6) ve özellikle sertifikalı (%36.7) üretim itibariyle gerileme kaydedilmiştir. Toplam asma fidanı üretiminin 4 milyonu, aşılı fidan üretiminin 1.5 milyonu bir türlü aşamaması ve üretilen fidanların ancak %28.2'sinin sertifikalandırılabilmesi, bu alandaki olumsuz tabloyu gözler önüne sermektedir.
2. Sektörün önünü açacak yasal düzenlemeler çerçevesinde 308 ve 6968 sayılı yasaların revizyonu henüz gerçekleştirilememiştir.
3. Sertifikalı ve standart fidan üretiminin tümüyle özel sektöre devredilmesi sürecinde bazı adımlar atılmış olmasına karşın, özendirme ve destekleme uygulamaları yürürlüğe konulmadığı için, bu konuda herhangi bir gelişme sağlanamamıştır.
4. Özel sektör işletmelerinin , sertifikalı fidan üretimi için gerek duydukları anaç ve kalem damızlıklarının kurulmasında kullanılmak üzere "baz materyal" niteliğindeki fidanların üretimi ve çoğaltımına yönelik olarak Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından henüz kuruluş bazında görevlendirme yapılamadığından, söz konusu üretim süreci başlatılamamıştır. Bunun sonucu olarak ülkemizde klon bazında gerçek sertifikalı fidan üretimine bir türlü geçilememektedir.
5. Kamu sektörünün fidan üretiminden çekilme politikası doğrultusunda hemen tüm üretme istasyonları, aynı alanda faaliyet göstermek koşuluyla özel sektöre kiralanırken, araştırma enstitüleri bu yöndeki faaliyetlerini sürdürmektedirler.
6. Sertifikalı fidanların satışında uygulanan KDV oranının 2004 yılı yazında %8'den %1'e indirilmesi önemli bir adımdır. Ancak, ülkemizde sertifikalı fidan üretiminde ve denetiminde mevzuat, altyapı ve destek anlamında önemli sorunlar çözüm beklemektedir.
7. Ülkemizde asma fidanı üretiminin, miktar ve kalite yönüyle mevcut talebin karşılanmasında yetersiz kalması, son birkaç yıldır ithalat kapısının iyice aralanmasına yol açmıştır. Bu durum, bazı önemli çeşitlerin ve klonların ithaline olanak sağlaması, yeni bağ tesislerinin kesintiye uğramaması, sıkı bir dış karantina uygulaması ile ülkeye ancak sağlıklı ve kaliteli fidan girişine izin verilmesi ve iç piyasada fidan fiyatlarının dengelenmesi gibi yararlarının yanında; zaten gerekli destekten yoksun olarak ayakta durmakta zorlanan kendi fidan üreticilerimizin mağduriyetini daha da arttırmaktadır.

Çizelge 5. 2003 yılına ait aşılı ve aşısız asma fidanı üretimi

SEKTÖR	ÜRETİCİ KURULUŞ/FİRMA	AŞILI				BÖLGE - İL	AŞISIZ				GENEL TOPLAM		SERTİFİKALI TOPLAM	
		TOPLAM		SERTİFİKALI			TOPLAM		SERTİFİKALI		ADET	%	ADET	%
		ADET	%	ADET	%		ADET	%	ADET	%				
KAMU	Çanakkale Meyvecilik Ür. İst.	230 000	41.6	185 000	50.3	Ege – Çanakkale	162 000	39.5	150 000	38.1	392 000	40.7	335 000	44.0
	Manisa Bağcılık Araş. Enst.	70 984	12.9	40 000	10.9	Ege – Manisa	116 950	28.5	116 950	29.7	187 384	19.5	156 950	16.3
	Bilecik Tarım İl Müd. Fidanlığı	117 450	21.3	74 250	20.2	Ortakuzey - Bilecik	45 000	11.0	40 000	10.2	162 450	16.9	114 250	15.0
	Tekirdağ Bağcılık Araş. Enst.	41 350	7.5	41 350	11.2	Marmara - Tekirdağ	76 450	18.6	76 450	19.4	117 800	12.2	117 800	15.5
	G.Antep Antepfıstığı Araş.Enst.	64 000	11.6	27 400	7.4	Akdeniz - G.Antep	-	-	-	-	64 000	6.6	27 400	3.6
	Ankara Üniv., Ziraat Fakültesi	25 000	4.5	-	-	Ortakuzey - Ankara	-	-	-	-	25 000	2.6	-	-
	Şanlıurfa İl Özel İdare Müd.	-	-	-	-	Güneydoğu - Ş.Urfa	10 000	2.4	10 000	2.5	10 000	1.0	10 000	1.3
	Diğer Kuruluşlar	3480	0.6	-	-	Ortagüney, Karadeniz, Akdeniz	-	-	-	-	3 480	0.4	-	-
	TOPLAM	552 264 (%38.7)	57.4	368 000 (%51.3)	66.7		410 400 (%16.0)	42.6	393 400 (%94.7)	95.9	962 664 (%23.9)	-	761 400 (%67.2)	79.0
	ÖZEL	Sunfidan A.Ş.	371 000	41.2	350 000	100.0	Ege - Manisa	35 000	1.6	-	-	406 000	13.2	350 000
Altınçubuk Asma Fidanlığı		180 000	20.0	-	-	Ege - Manisa	-	-	-	-	180 000	5.9	-	-
Özbağlar Fidancılık		60 000	6.7	-	-	Ortadoğu - Adıyaman	250 000	11.6	-	-	310 000	10.1	-	-
Yazla Fidancılık		100 000	11.1	-	-	Ege - Manisa	-	-	-	-	100 000	3.3	-	-
Çetin Fidancılık		90 000	10.0	-	-	Ege - Manisa	-	-	-	-	90 000	2.9	-	-
Güneydoğu Fidancılık		-	-	-	-	Ortadoğu - Adıyaman	176 000	8.1	-	-	176 000	5.7	-	-
Münferit Üreticiler		100 000	11.1	-	-	Ege - Manisa	-	-	-	-	100 000	3.3	-	-
Münferit Üreticiler		-	-	-	-	Ege - Denizli	1 500 000	69.4	22 000	100.0	1 500 000	49.0	22 000	5.9
Münferit Üreticiler		-	-	-	-	Marmara - Bursa	100 000	4.6	-	-	100 000	3.3	-	-
Münferit Üreticiler		-	-	-	-	Akdeniz - G.Antep	100 000	4.6	-	-	100 000	3.3	-	-
TOPLAM	901 000 (%61.3)	29.4	350 000 (%48.7)	38.8		2 161 000 (%84.0)	70.6	22 000 (%5.3)	1.1	3 062 000 (%76.1)	-	372 000 (%32.8)	12.1	
GENEL TOPLAM	1 453 264	36.1	718 000	49.4		2 571 400	63.9	415 400	16.2	4 024 664	-	1 133 400	28.2	

Çizelge 6.1998 ve 2003 yıllarına ait asma fidanı üretim değerlerinin karşılaştırılması

SEKTÖR	TOPLAM					SERTİFİKALI				
	1998	%	2003	%	Fark%	1998	%	2003	%	Fark%
AŞILI ASMA FIDANI										
KAMU	472 980	30.0	552 264	38.0	+14.4	315 280(%66.7)	29.1	368 000(%66.6)	51.3	+14.3
ÖZEL	1 101 250	70.0	901 000	62.0	-18.2	766 850(%69.6)	70.9	350.000(%38.8)	48.7	-54.4
TOPLAM	1 574 230	-	1 453 264	-	-7.7	1 082 130(%68.7)	-	718 000(%49.4)	-	-33.6
AŞISIZ ASMA FIDANI										
KAMU	906 021	30.4	410 400	16.0	-54.7	712 121(%78.6)	96.7	393 400(%95.9)	94.7	-44.8
ÖZEL	2 072 900	69.6	2 161 000	84.0	+4.1	24 000(% 1.2)	3.3	22 000(% 1.1)	5.3	-8.3
TOPLAM	2 978 521		2 571 400	-	-13.7	736 121(%24.7)	-	415 400(%17.9)	-	-43.6
GENEL TOPLAM	4 552 751		4 024 400		-11.6	1 818 251(%39.9)	-	1 133 400(%28.2)	-	-36.7

1.3.4. Yetiştirme tekniği

Coğrafi konumu itibariyle ülkemiz; sofralık, kurutmalık, şaraplık ve şıralık üzüm çeşitlerinin yetiştiriciliği için ideal sayılabilecek ekolojik koşullara sahiptir. Bağcılık ve şarapçılık kültürünün yaklaşık 6 bin yıl önce Anadolu'nun kuzeydoğu kesimini de içine alan bölgede başladığı kabul edilmektedir. Bu süreçte, çok güçlü uygarlıklara ev sahipliği yapan Anadolu, bağcılık ve şarapçılık kültürünün Avrupa, Asya ve Kuzey Afrika'ya; oralardan da Amerika, Güney Afrika, Okyanusya ve Uzak Doğu'ya kadar yayılmasında öncü ve köprü görevini üstlenmiştir. Bu nedenle, çok köklü bir bağcılık kültürüne ve zengin bir asma gen potansiyeline sahip olan ülkemizin bütün bölgelerinde bağcılık yapılmakta ve elde edilen ürünler hem yaş halde sofralık olarak, hem kurutulularak, hem de şırası değişik ürünlere dönüştürülerek değerlendirilmektedir. Yüksek yağış alan Karadeniz Bölgesinin yanı sıra, yüksek rakımı ve engebeli arazi yapısından dolayı Ortakuzey (Kütahya), Kuzeydoğu (Erzurum, Kars, Ardahan, Ağrı), Güneydoğu (Van, Muş, Hakkari, Bingöl) ve Ortadoğu (Sivas) tarım bölgelerinin bazı illerinde bağcılık ancak iklimi uygun olan sınırlı alanlarda yapılabilmektedir. Buna rağmen ülkemizde rakım olarak bağcılığın sınırı Nevşehir, Erzincan ve Van illerinde yer yer 1600 m'yi aşmaktadır (Çelik ve ark. 1998).

1.3.4.1. Sofralık üzümler

Yaş halde sofralık olarak tüketilen üzümlerin iri taneli, az çekirdekli, ince kabuklu ancak sert etli, birörnek irilik, şekil ve renkteki tanelerden oluşan dolgun salkımlı, kuvvetli tane-sap bağlantısının olması, tanelerden ve salkım iskeletinden hızlı su kaybetmemesi arzu edilmektedir. Dünya sofralık üzüm tüketiminde sürekli ve kararlı bir gelişme gözlenmektedir. Bunun başlıca nedeni, özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika kıtasındaki gelişmiş ülkelerde sofralık üzümlere karşı ilginin giderek artmasıdır. Bilindiği üzere, son yıllarda tüketici tercihi çekirdeksiz sofralık çeşitlere doğru kaydığından, sofralık üzüm ıslah çalışmaları da büyük ölçüde iri taneli çekirdeksiz çeşitlerin eldesine yönelmiş ve bu bağlamda Superior Seedless, Crimson Seedless, Centennial Seedless, Beauty Seedless, Prime Seedless, Imperatrice, Big Perlon gibi yabancı, Tekirdağ Çekirdeksizi, Yalova Çekirdeksizi, Samancı Çekirdeksizi ve Ergin Çekirdeksizi gibi yerli yeni çekirdeksiz çeşitler elde edilmiştir. Son birkaç yıl içinde bu kez de iri taneli çekirdekli siyah çeşitler (A. Lavallée, Michel Palieri, Bonnoir, Bilecik İrkarası, Kömüşmemesi, Horozkarası gibi) rağbet görmeye başlamıştır.

Bu yönüyle ülkemiz hem ikliminden , hem de coğrafi konumundan kaynaklanan çok önemli avantajlara sahiptir. Ülkemizin Ege Bölgesi, başta dünyanın bir numaralı kurutmalık ve sofralık üzüm çeşidi olan Sultani Çekirdeksiz (Sultani, Sultaniye) olmak üzere, bu çeşidimizin daha oval taneli tipi olan Thompson Seedless'inde aralarında bulunduğu çok sayıda çekirdeksiz ve çekirdekli sofralık üzüm çeşidinin yetiştiriciliği için çok elverişli koşullara sahiptir. Bölgenin hakim çeşidi olarak başta Manisa olmak üzere, Denizli ve İzmir illerinde yaygın olarak yetiştirilen ve 1.5 milyon tona yaklaşan yıllık yaş üzüm rekoltesine sahip olan Sultani Çekirdeksiz, mükemmel kurutmalık özelliğinin yanısıra, sofralık olarak dünyada olduğu gibi ülkemizde de en çok tüketilen üzüm çeşididir. Bu çeşidimiz, sofralık üzüm dış satımında da açık ara farkla ilk sıradadır.

Bölgede Sultani Çekirdeksizin sofralık olarak yetiştirildiği yörelerde büyük ölçüde sulama yapılmakta ve salkımlara tane iriliğini arttırmak üzere GA₃ uygulanmaktadır. Manisa ilinde ağırlıklı olmak üzere yüksek gövdeli (120–160 cm) baş şekli verilmiş omcalar, genellikle Y şeklindeki beton direk+galvaniz tel destek sistemine alınarak karışık budanmakta ve dekardan 3–4 ton ürün alınmaktadır. İzmir ve özellikle Denizli illerindeki çekirdeksiz bağlarında verim biraz daha düşüktür. Manisa ve İzmir illerindeki eski bağlarda ağırlıklı anaç 99 R olmasına karşın, yeni kurulan bağlarda 110 R, 1103 P, 5 BB, ve hatta yer yer 16-13 C kullanılmaktadır. Denizli ilinde ise hemen hemen tek anaç 41 B'dir.

İç ve dış pazar itibarıyla en yüksek tüketim potansiyeline sahip Sultani Çekirdeksiz üzüm çeşidinin sofralık amaçlı yetiştiriciliğinde en önemli sorunlar, verimin ve ürün kalitesinin sofralık standartlara göre düzenlenmesine yönelik uygulamalara (özellikle ürün seyreltme, salkım büyüklüğünün standardizasyonu) itibar edilmemesi ve hasada yakın dönemlerdeki pestisit uygulamalarının neden olduğu kalıntı sorunudur.

Bölgede Sultani Çekirdeksiz'e göre çok daha sınırlı düzeyde olmak üzere Razakı tipleri (Buca, Bergama, Karaburun, Mevlana), Alphonse Lavallée, Kozak Beyazı ve Kozak Siyahı, Pembe Gemre, Osmanca, İpek gibi sofralık çeşitler de bölgenin nispeten yüksek yayla kesimlerinde ticari sayılabilecek boyutlarda yetiştirilmektedir.

Sofralık üzüm yetiştiriciliği açısından ülkemizin ikinci bölgesi Akdeniz'dir. Bu bölgemizin özellikle Akdeniz sahil kuşağı, açıkta ve örtü altında erkenci sofralık üzüm yetiştiriciliği açısından güçlü bir potansiyele sahiptir. Son yıllara kadar Mersin ili ağırlıklı bir üretim potansiyeline sahip olan açıkta erkenci sofralık üzüm yetiştiriciliğinde Tarsus Beyazı ile yaklaşık 40–50 yıl önce başlayan serüven, başta tanelenme olmak üzere bu çeşide özgü sorunların yanısıra, pazar isteklerinin de sürekli değişmesinin etkisiyle sürekli yeni çeşit arayışları içinde bugüne ulaşılmıştır. Kısa süre içinde yerli Tarsus Beyazı bağları çevirme yoluyla Cardinal, kısmen de Perlette çeşitlerine dönüştürülmüş, bu çeşitler de yerini son yıllarda hızla Yalova İncisi'ne terk etmiştir. Erkenci, özellikle susuz koşullarda yeterli albeniye sahip ürün oluşturan, verimli bir çeşit olan Yalova İncisi özellikle Mersin ve Adana illerinin kıraç alanlarında hızla yayılmıştır. Bu yörede Haziran ayının ortasından itibaren olgunlaşan Yalova İncisi, son yıllarda örtü altında bağcılığa yönelen üreticilerin de birinci derecede tercih ettiği çeşit olarak dikkati çekmektedir. Son yıllarda Mersin'in merkez köylerinde başlatılan örtü altı bağcılığı, giderek bu ilimizin Erdemli, Silifke ilçeleri ve özellikle Anamur ilçesinde hızla gelişme eğilimi göstermektedir. Diğer yandan aynı gelişme potansiyeli Batı Akdeniz'de özellikle Antalya'nın batısında yer alan Kumluca, Finike ve Demre ilçelerinde de giderek artan bir ilgi görmektedir. Bu yörede Uslu ve Trakya İlkeren gibi çok erkenci çeşitlerde olgunluk, ısıtmasız örtü altı koşullarında bile Mayıs ayı başına çekilebilmektedir.

İç ve dış pazara yönelik erkenci sofralık üzüm yetiştiriciliği açısından mükemmel fırsatlar sunan Akdeniz sahil kuşağında, açıkta ve örtü altında yapılan yetiştiriciliğin uygun çeşit ve anaç seçiminden başlayarak, fidan temini, uygun teknoloji kullanarak yetiştirme tekniğinin modernizasyonu ile ilgili sorunları çözüm beklemektedir.

Marmara Bölgesinin iklim koşulları da özellikle orta mevsim ve geççi sofralık üzüm çeşitlerinin yetiştiriciliği için çok elverişlidir. Bu bölgemizin Bursa (İzmit), Tekirdağ (Şarköy), Çanakkale (Bozcaada), Adapazarı (Geyve) illerinde belirli ölçüde sofralık üzüm yetiştirilmektedir. İzmit'te (Bursa) son turfanda Müşküle, Geyve'de (Adapazarı) Razakı, Şarköy'de (Tekirdağ), Alphonse, Cardinal ve giderek azalmakla birlikte Yapıncak, Bozcaada'da (Çanakkale) Bozcaada Çavuşu hakim çeşitlerdir. Bölgede değişik gövde

yüksekliğine sahip goble şekli verilmiş olan yer bağları büyük oranda sulanmamaktadır. İznik'teki Müşküle bağları değerlendirme sorunu ve zeytin baskısı ile hızlı şekilde azalmaktadır. Bozcaada'daki Çavuş bağları da yerleşim baskısı altındadır. Şarköy'de özellikle Alphonse bağlarında kav hastalığı çok yaygındır. Bu nedenlerle bölgede sofralık üzüm yetiştiriciliği gerilemektedir.

Ülkemizin diğer bölgelerinde de kaliteli sofralık üzüm yetiştiriciliğine uygun alanlar oldukça fazladır. Bu yörelerimizde yetiştirilen sofralık üzümler genellikle yerel halkın tüketimine sunulmaktadır. Tamamına yakını kısa gövdeli goble şekli verilerek tesis edilmiş bu bağlarda yine büyük oranda sulama yapılmamaktadır. Bu yörelerde yetiştirilen önemli üzüm çeşitleri; İrikara (Bilecik), Karagevrek, Gülüzümü (Ankara), Çavuş, Çiftlik (Karabük), Narince (Tokat), Parmak, Hevenk, Kal'a Burcu (Nevşehir, Aksaray, Konya), Siyah Gemre (Isparta), Işıklı (Burdur), Isabella (Doğu Karadeniz), Karaerik (Erzincan), Öküzgözü, Köhnü, Ağın Beyazı (Elazığ, Malatya), Şilfoni (Tunceli), Mazrani (Diyarbakır, Mardin), Besni (Adıyaman), Kabarcık, Mahrabaşı, Tahannebi (Kahramanmaraş), Hönüsü, Horozkarası, Hatun Parmağı (Gaziantep, Kilis), Kızlartahtası (Şanlıurfa), Pafi (Antakya)'dır.

Son yıllarda Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'ndan aktarılan kaynaklarla, Tarım İl Müdürlüklerinin kontrolünde uygulanan bağcılığı teşvik projesi kapsamında, başta Ankara, Kırıkkale, Konya ve Antalya illerinde ağırlıklı olarak A. Lavallée, Italia, Ata Sarısı, Yalova İncisi ve Razakı çeşitleri ile çok sayıda, ancak küçük örnek bağlar kurulmuştur (Çelik ve ark. 1998).

Ülkemizde sofralık üzümlerin hasat dönemi ancak Ekim ayı sonuna kadar uzatılabilmektedir. Ancak Ege Bölgesi'nin yayla kesimlerinde yetiştirilen Kozak Beyazı, Kozak Siyahı ve Pembe Gemre çeşitleri (Kozak, Bayındır) ve Bursa'nın İznik ilçesinde yetiştirilen Müşküle bağlarında ürün ya omca üzerinde ya da plastik örtü altına alınarak hasat dönemi 1-2 ay uzatılabilmektedir. Aynı amaca yönelik olarak, değişik yöntemlerle muhafaza edilerek daha sonraki dönemlerde pazara sunulan sofralık üzümler daha yüksek fiyatlarla alıcı bulmaktadır. Bu konuda son yıllarda bazı gelişmeler gözlenmesine karşın, sofralık üzüm muhafazasında kapasite kullanım oranı oldukça düşüktür. Soğuk hava depolarında muhafaza edilen sofralık üzüm miktarı 10 bin ton dolayındadır ve başlıca iki çeşide (Sultani ve Müşküle) aittir.

Son yıllara kadar sofralık üzüm muhafazasında özellikle Gri küfe (*Botrytis cinerea*) karşı sıvı SO₂ kullanılmış, ancak bu maddenin metal aksamı korozyona uğratması nedeniyle, özellikle ihraçlık üzümlerde (büyük oranda Sultani) koruyucu kağıtlar kullanılarak kasa içi fumigasyona geçilmiştir.

1.3.4.2. Kurutmalık üzümler

Ülkemiz yıllık 350–400 bin tonluk üretimi ile dünyanın en büyük kuru üzüm üreticisidir. Bu değer, dünya üretiminin %40 – 50'sine denktir. Çekirdeksiz kuru üzüm üretimi yönünden ise yaklaşık 250 000 ton üretimle, ABD'den sonra ikincidir. Üretimin yaklaşık %75–80'i ihraç edilmektedir.

Çekirdeksiz kuru üzüm üretimimizin tamamı, Ege Bölgesi'nin Manisa, Denizli ve İzmir illerinde yetiştirilen Sultani ve Yuvarlak Çekirdeksiz (Sultani, Sultaniye) üzüm çeşidine aittir. Aynı zamanda sofralık olarak da mükemmel özelliklere sahip olan bu değerli çeşidimizin her üç ildeki yetiştirme tekniği konusunda bir önceki bölümde (1.3.4.1. Sofralık Üzümler) yeterli bilgi verildiğinden burada tekrar edilmeyecektir. Ancak kurutmalık bağlarda GA₃ uygulaması yapılmamaktadır. Diğer yandan Denizli ilinin Çal ve Bekilli ilçelerindeki çekirdeksiz üzüm bağları çoğunlukla geniş aralıklarla (Dekara 70–75 omca) tesis edilmiş ve destek kullanılmayan omcalar küçük birer ağaç görünümündedir. Ürünün tamamına yakını, %5'lik potasa eriyiğine batırıldıktan sonra kurutulmaktadır. Dekara kuru üzüm verimi Manisa ve İzmir'de 300–1000 kg, Denizli'de 200–500 kg arasındadır. %22–23 SÇKM'ye ulaşmış yaş üzümde 1/3.5 – 4.0 olan kuru üzüm randımanı, son yıllarda aşırı sulama ve ürüne yükleme nedeniyle yukarıda sözü edilen olgunluk düzeyine ulaşamadığı için yer yer 1/3'ünün bile altına düşmektedir.

Ülkemiz, çekirdekli kuru üzüm üretiminde de dünya lideridir. Çekirdekli kuru üzüm üretim merkezimiz Güneydoğu Anadolu'dur. Bu bölgemizde, tarım bölgesi olarak Doğu Akdeniz'de

yer alan Gaziantep ve Kilis ile bir Ortadoğu tarım bölgesi ili olan Adıyaman'ın yanısıra Mardin ve Diyarbakır illerinde de önemli ölçüde çekirdekli kuru üzüm üretimi söz konusudur. Bölgenin önemli kurutmalık çeşitleri; Besni, Rumi, Dımışkı, Kerküş (Beyaz), Sergi Karası ve Antep Karası'dır (Renkli). Sergi Karası dışındaki çeşitler, bandırılarak kurutulmaktadır. Bölgede tümüyle geleneksel yer bağcılığı yapılmaktadır. Özellikle Gaziantep ve Kilis'te bağ, zeytin ve Antepfıstığının bir arada yetiştirildiği üçlü sistem oldukça yaygındır. Bağlarda sulama yapılmamaktadır. Son yıllarda, aslında yöre için uygun olmayan Rupestris du Lot anacının, İslahiye'de (Gaziantep) kontrolsüz olarak yoğun şekilde üretilen fidanları bölgenin tüm illerinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, bu anaçların 3-4 yaşına gelmeden aşılınmaları, ürüne geçişte önemli zaman kaybına neden olmaktadır.

Çekirdekli kuru üzüm üretiminde ikinci önemli tarım bölgesi Ortağüney'dir. Bu bölgenin iki önemli üretici ili Nevşehir ve Konya'dır. Yörenin en önemli kurutmalık çeşidi Karadimrit'tir. Özellikle Nevşehir ilinin volkanik tüflerinden oluşan toprak yapısına çok iyi uyum sağlayan bu çeşit, yörede 1600 m'ye kadar yükseltilerde bile ürününü olgunlaştırabilmektedir. Yörede bu çeşit, bağlar arasına serilen kağıt örtüler üzerinde naturel olarak kurutulmaktadır. Konya ilinde yine naturel olarak kurutulan iki yöresel çeşit Göğ Üzüm ve Ekşi Kara'dır. Bölgenin her iki ilinde de çekirdekli kurutmalık çeşitler, yine geleneksel yer bağlarında susuz olarak yetiştirilmektedir. Yaygın olarak kullanılan anaç 41 B'dir.

Denizli ilinin Çal ve Bekilli ilçelerinde yaygın olarak yetiştirilen Çal Karası genelde şaraplık olarak değerlendirilmekle birlikte, bu amaçla değerlendirilemeyen ürün kurutulmaktadır. Yöredeki Çal Karası bağları da geleneksel olarak alçak goble şekilli yer bağları niteliğinde olmakla birlikte, bağlar diğer yörelerdeki çekirdekli kuru üzüm bağlarına göre daha düzgün ve bakımlıdır. Bu çeşitte naturel olarak kurutulmaktadır.

Bu çeşitlerin yanısıra Malatya yöresinde yetiştirilen Banazı Siyahı da kurutmalık bir çeşittir.

1.3.4.3. Şıralık üzümler

Ülkemizde üretilen yaş üzümün yaklaşık %30'unun şırası değişik tipte pekmez, sucuk (orcik), pestil (bastık), köfter, muska, tarhana vb. ürünlere işlenerek, sınırlı bir bölümü ise sirke, şıra, üzüm suyu ve hardaliye yapılarak değerlendirilmektedir. Tüm bağ bölgelerinde yaygın olarak üretilen ve ülkemizin bütününde, hatta yurtdışında yaşayan yurttaşlarımızca da sevilerek tüketilen bu ürünlerin üretiminde kullanılan başlıca üzüm çeşitleri Sultani ve Yuvarlak Çekirdeksiz (Ege), Yapıncak (Tekirdağ), Beylerce (Bilecik), Fesleğen "Feslikan" (Sivrihisar), Çiftlik (Karabük), Gülüzümü (Ankara), Hasandede (Kırıkkale), Mercan (Amasya), Sungurlu (Çorum), Narince (Tokat), Karadimrit, Emir (Nevşehir), Kureyş, Köhnü, Öküzgözü (Malatya, Elazığ), Mazrani, (Diyarbakır, Mardin), Dökülgen, Rumi (Gaziantep, Kilis), Kabarcık'tır (Kahramanmaraş). Ülkemizin ve dünyanın en önemli üzüm çeşidi olan Sultani'nin yetiştirildiği Manisa, İzmir ve Denizli illeri dışında kalan yörelerdeki şıralık bağların hemen tamamı, yörelere özgü farklı şekiller söz konusu olmakla birlikte, çekirdekli kuru üzüm bağlarında olduğu gibi düzensiz ve sık aralıklarla kurulmuş, susuz yer bağlarıdır.

1.3.4.4. Şaraplık üzümler

Yaş üzüm üretimimizin %2.5–3'ü şaraba işlenmektedir. Özellikle son yıllarda şaraba karşı ilginin arttığı, bu ilginin tüketime ve dolayısıyla şarap üretiminde artışa yansıdığı gözlenmektedir. Ülkemizin ekolojik koşulları, kaliteli şaraplık üzüm yetiştiriciliği için mükemmel seçenekler sunmaktadır. Özellikle Trakya Bölgesinin tamamı, Ege Bölgesinin belirli kesimleri (İzmir'in Urla, Çeşme, Seferihisar, Menderes, Turgutlu ilçeleri; Denizli'nin Çal, Bekilli ve Güney ilçeleri), Ortakuzey (Ankara, Kırıkkale, Kırşehir, Çorum), Ortadoğu (Tokat, Amasya, Elazığ, Malatya, Adıyaman), Güneydoğu (Gaziantep, Kilis, Mardin, Diyarbakır) bölgelerinin kıraç alanları, sıcak ve kurak yaz gelişme döneminde geceleri serinleyen havasıyla, kaliteli şarap üretimi için tanelerde yeterli düzeyde şeker birikimi (Beyaz çeşitlerde %20–23, siyah çeşitlerde %22–25), yüksek asit ve aromatik madde ve tanen içeriği sağlamaktadır.

Son yıllarda, özellikle kırmızı şaraba karşı ilginin artışına paralel olarak kırmızı şaraplık çeşitlerin yetiştiriciliğinin de hızlı bir gelişme içinde olduğu gözlenmektedir. Bu bağlamda bir yandan kaliteli kırmızı şaraplık çeşitlerimizden Kalecik Karası'nın öncelikle Ankara'nın Kalecik ilçesinde, Öküzgözü'nün Elazığ ve Malatya'da, Boğazkere'nin ise Diyarbakır'daki alanlarında hızlı bir genişleme gözlenmektedir. Ancak bu genişleme çalışmalarının planlı bir gelişme olduğunu söylemek zordur. Bunun yanı sıra, yukarıda adı geçen üç ilimizde yeni Öküzgözü ve Boğazkere bağlarının hemen tamamıyla yerli çeliklerin doğrudan bağa dikilmesi yoluyla ve modern yetiştirme tekniğinden uzak kurulması, bölge bağcılığının geleceği açısından kaygı vericidir. Diğer yandan yalnızca Kalecik ilçesinde 4000 dekara yaklaşan ve hemen tümüyle modern tekniğe uygun olarak kurulan bağlardan 2004 yılında elde edilen ve henüz tam ürün kapasitesinin %25–30'una karşılık gelen 1000 ton dolayındaki ürünün pazarlanmasında sorun yaşanmaya başlanmıştır. Ancak bu durumun, ürün arzının fazlalığı ile ilgili olmadığı, büyük oranda son yıllardaki spekülasyon fiyat oluşumları ve üreticilerin örgütsüz oluşlarından kaynaklandığı kabul edilmelidir (Çelik ve ark. 1998, Haydaroğlu ve Çelik 1999, Çelik ve ark. 2000, Özgün 2003).

Son yıllarda, dünyaca ünlü Fransız kökenli kırmızı şaraplık üzüm çeşitleri Cabernet Sauvignon, Merlot, Sirah, Grenache'in uygun klonlarına ait fidanlar kullanılarak değişik bağ bölgelerimizde kurulan bağlardan elde edilen kaliteli şaraplar piyasada yüksek fiyatlardan alıcı bulmaktadır. Bu çeşitlerin yanı sıra kaliteli kırmızı şarap üretimine uygun bir diğer yabancı çeşit olan Gamay ile kaliteli sofralık şarabı üretiminde ilk sırayı alan Cinsaut çeşitleri de özellikle Tekirdağ ve Çanakkale yöresinde tercih edilmektedir. Çal (Denizli) yöresine özgü Çal Karası da aynı grup içinde değerlendirilebilir (Çelik 2004a).

Kaliteli beyaz şarap üretiminde iki yerli çeşidimiz olan Tokat yöresinin Narince'si ile Nevşehir yöresinin Emir'i ilk iki sırayı almaktadır. Bunların yanı sıra, Tekirdağ yöresinde önemli bir üretim kapasitesine ulaşan Semillon üzüm çeşidi ile Ege Bölgesi'nin Sultani çeşidi de önemli beyaz şaraplık çeşitler arasında sayılmaktadır. İzmir ilinde sınırlı bir üretim kapasitesine sahip olan Bornova Misketi' de aranan bir çeşittir. Diğer yandan, dünyanın tanınmış beyaz şaraplık çeşitlerinden Chardonnay, Riesling ve Sauvignon Blanc da belirli bölgelerde ticari değer kazanacak gibi görünmektedir (Çelik 2004a).

Yukarıda belirtildiği gibi, şaraplık üzüm üretimi için, elverişli ekolojik koşullara sahip kıraç alanlarda susuz, ancak modern bağcılık tekniğine uygun yetiştiricilik yapılması öngörülmektedir (Çelik 2004b). Ülkemiz şarapçılığı açısından önem arz eden üzüm çeşitlerinin yetiştirme tekniği düzeyleri, yetiştirildikleri yörelere göre önemli farklılıklar göstermektedir. Bunlardan, Kalecik Karası ile birlikte son yıllarda ilgi görmeye başlayan kırmızı şaraplık C. Sauvignon, Merlot, Sirah ve Grenache ile beyaz şaraplık Chardonnay, Riesling ve S. Blanc çeşitlerine ait yeni bağlar hemen tümüyle daha yoğun dikim sıklığı (300–400 omca/dekar) ve telli destek sistemleri kullanılarak kurulurken, mevcut Sultani bağları da aynı statüde sayılabilir. Tekirdağ ve bir ölçüde de Çanakkale yöresinde yetiştirilen Semillon, Gamay ve Cinsaut çeşitleri ile İzmir yöresindeki Bornova Misketi ve Çal'daki Çal Karası bağları, geleneksel sistemde yer bağları olmalarına karşın bakımlı olarak kabul edilebilir. Ancak, Elazığ, Malatya ve Diyarbakır yöresindeki Öküzgözü ve Boğazkere bağları genellikle yerli, bozuk şekilli, serpene şeklinde budanan, çoğunlukla yaşlı ve yeterince bakılmayan, buna karşılık aşırı derecede ürünle yüklenen (özellikle Boğazkere) bağlardır. Tokat'ın özellikle Niksar, Erbaa, Zile ve Artova'daki Narince bağları, yine genellikle yerli, çok sık dikilmiş, aşırı derecede salamuralık yaprak toplanan bağlardır. Nevşehir'deki Emir bağları da tümüyle yerli yer bağlarıdır. Sultani hariç şaraplık üzüm bağlarında hemen hiç sulama yapılmamaktadır.

Ülkemizin hemen her yöresinde son yıllarda butik şarapçılığa ve buna yönelik bağ tesislerine karşı da yoğun sayılabilecek bir ilgi gözlenmektedir. Teşvik edilmesi gerektiğine inandığımız bu çabaların, ileriki yıllarda ülkemizde bağcılık ve şarapçılık kültürünün gelişmesine ve bu bağlamda yaşam kalitesinin yükselmesine önemli katkıları olacaktır.

1.3.4.5. Organik (Ekolojik) bağcılık

Konvansiyonel tarım tekniklerinin ve bu tekniklerle üretilen ürünlerin insan sağlığına, çevreye ve doğal yaşama verdiği zararlara karşı tepkilerin ürünü olan organik tarım fikri 1910'larda İngiltere'de ortaya atılmış, araya giren dünya savaşları ve izleyen toparlanma sürecinin ardından, Avrupa ülkelerinden başlayarak tüm gelişmiş ülkelerde büyük ilgi ile karşılanmıştır (Aksoy ve Altındışli 1999, İter ve ark. 1999).

Dünya'nın organik tarım için en uygun ülkelerinden birisi olarak kabul edilen ülkemizde, söz konusu uygulamalar 1985 yılında kuru üzüm ve kuru incir ile başlamış, bugün ise ekolojik ürün sayısı 30'a ulaşmıştır (Aksoy ve Altındışli 1999).

Kendine özgü kuralları ile sözleşmeli bir üretim sistemi olan organik tarım uygulamaları, 11.07.2002 tarih ve 24812 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik" hükümlerine göre yetkilendirilmiş kuruluşlarca kontrol edilerek sertifikalandırılmaktadır (Anonim 2002).

Ülkemizde üretilen ve ihraç edilen ürünlerin yarısından fazlasını, başta çekirdeksiz kuru üzüm olmak üzere, kuru ve kurutulmuş ürünler oluşturmaktadır. 2003 yılı itibariyle Ege Bölgesi'nde 9505 ton ekolojik çekirdeksiz kuru üzüm üretilmiş ve ürünün %60'ı ihraç edilerek 7.056 milyon dolar gelir elde edilmiştir.

Çekirdeksiz kuru üzüm dışında, çekirdekli kuru üzüm, sofralık üzüm, üzüm şirasından elde edilen tüm ürünlerin (pekmez, sucuk, pestil, köfter vb. ürünlerin yanı sıra şarap, sirke ve üzüm suyu, hatta salamuralık yaprak) organik olarak üretilmesi için ideal sayılabilecek ekolojik koşullara ve pazar olanaklarına sahip olan ülkemizde, bu potansiyelin daha etkili ve verimli kullanılması gerekmektedir.

1.3.5. Ürünün değerlendirilmesi ve istihdama katkısı

1.3.5.1. Ürünün değerlendirilmesi

Ülkemiz yaş üzüm üretiminin yaklaşık olarak %40'ının çekirdeksiz ve çekirdekli kurutulmuş, %30'unun sofralık, %28'inin şıralık, %2-3'ünün ise şaraplık olarak değerlendirildiği kabul edilmektedir.

Yıllık üretimin yaklaşık olarak %75'i yurt içinde tüketilmektedir. Bu durum, Türkiye bağıcılığının içe dönük bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Sektöre konu olan tüm değerlendirme şekillerinin toplamı olarak, kişi başına yıllık tüketim 45 kg dolayındadır.

Sofralık ve şaraplık üzüm üretiminin yurt içi talebi ancak karşılıyor olması sebebiyle, üretimin büyük bölümü yurt içinde tüketilmekte, ancak küçük bir bölümü ihracata konu olmaktadır. Kuru üzümde ise tam tersine ağırlık ihracattadır. Türkiye'de üretilen çekirdeksiz kuru üzümün yıllık yaklaşık 50-70 bin tonluk kısmı (toplam üretimin %20-28'i) yurt içinde tüketilmekte, geriye kalan 180-210 bin ton dolayındaki ürün ise (toplam üretimin %72-78'i) ihraç edilmektedir (Çizelge 7). Özellikle son yıllarda doğal ürünlere karşı giderek artan ilginin sonucu olarak, üzüm şirasından elde edilen ürünlerin gerek iç tüketiminde, gerekse yurttaşlarımızın yoğun olarak yaşadığı ülkeler başta olmak üzere dışsatımında önemli gelişmeler beklenmektedir.

Önemli bir protein ve karbonhidrat kaynağı olan kuru üzüm, içeriğindeki demir, fosfor, kalsiyum ve diğer mineral maddeler ile A, B1, B2, B6, C vitaminlerinden dolayı, dünyada gittikçe artan oranlarda talep görmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerde, sağlıklı gıda tüketimi konusundaki bilincin yüksek olması, beslenme alışkanlıklarında bu tip ürünlerin daha fazla yer almasına sebep olmaktadır. Bu açıdan, kuru üzüm, gelecek yıllarda, dünya gıda pazarından daha büyük paylar alabilecek bir üründür.

Ülkemizde üzüm yaprağı, geleneksel olarak önemli bir tüketim potansiyeline sahiptir. İlbaharda sürgünlerin henüz taze olduğu dönemlerde toplanan asma yaprakları, hem taze hem de salamuralık yapılarak sarma yapımında değerlendirilmektedir. Sarmalık yaprak üretimi için ince, tüysüz, lifsiz, ince damarlı, az dilimli ve damakta ekşimsi bir tad bırakan çeşitler tercih edilmektedir. Bu nitelikleri ile en önemli sarmalık çeşidimiz Sultanidir. Bu nedenle, sarmalık yaprak üretimi, Ege Bölgesi için önemli bir ek gelir kaynağıdır. Aynı durum, Tokat yöresi için de geçerlidir. Hatta bu yörenin en önemli şaraplık ve şıralık üzüm çeşidi olan Narince'nin, daha çok yaprakları için yetiştirildiği bile söylenebilir. Bunların yanısıra,

Trakya'da özellikle Tekirdağ ilinde yetiştirilen Yapıncak üzüm çeşidinin yaprakları da yaygın olarak bu amaçla değerlendirilmektedir.

Çizelge 7. Bağcılık sektörüne ait dışsatım değerleri

		2001	2002	2003
Çekirdeksiz Kuru Üzüm	Miktar (Ton)	225 743	205 209	196 020
	Gelir (1000\$)	163 051	156 255	183 959
Sofralık Üzüm	Miktar (Ton)	79 294	78 139	99 289
	Gelir (1000\$)	32 829	32 520	51 233
Şarap	Miktar (Ton)	5 859	4 810	8 531
	Gelir (1000\$)	6 118	5 183	5 841
Üzüm Suyu	Miktar (Ton)	662	1 571	919
	Gelir (1000\$)	345	818	600

2003 yılı itibariyle üzüm ve üzümünden üretilen ürünlerin dış satımından sağlanan gelir 241.6 milyon dolardır. Bu değer, aynı yıla ait toplam dışsatım gelirinin %0.75'ini ifade etmektedir. Bu gelirin %76'sını (183 959 milyon dolar) çekirdeksiz kuru üzüm, yani Sultani Çekirdeksiz (Sultani) üzüm çeşidinin bandırılarak kurutulmasından elde edilen ürün sağlamaktadır (Çizelge 7). Çekirdeksiz kuru üzüm dışsatımından sağlanan gelir, tarım ürünleri arasında fındık ve tütünün ardından 3. sırada, tüm ihraç ürünleri arasında ise 41. sıradadır. Ülkemizde üretilen çekirdeksiz üzümün yaklaşık %75'i ihraç edilmektedir. 2003 yılına ait dışsatım değerleri, 5 yıl öncesine (1998 yılı) göre miktar olarak %1 düzeyinde, gelir olarak ise %16'lık bir azalmayı ifade etmektedir. Bu değerler, çekirdeksiz kuru üzümümüzün dış pazarda 1998–2003 döneminde yaklaşık %15.0 oranında ucuzladığının, yani değer yitirdiğinin göstergesidir. Ülkemiz 2003 yılında 105 ülkeye çekirdeksiz kuru üzüm satmıştır. En önemli alıcılar başta İngiltere, Almanya, Hollanda ve İtalya olmak üzere AB ülkeleridir.

Bağcılık sektöründe dış satım yönüyle geçmişte olduğu gibi ikinci sırayı sofralık üzüm almaktadır. Son yıllarda, sahip olduğumuz potansiyelin hala sınırlı düzeyde değerlendirilmesine karşın, bu alanda sağlanan gelişmeler memnuniyet vericidir. Sofralık üzüm ihracatında 1998 yılında gerçekleşen sıçrama (54 000 ton), izleyen yıllarda da artış eğiliminin devam etmesi sonucu 2003 yılında %45'i aşan bir artışla 99 289 tona ulaşmıştır. Aynı dönemde elde edilen gelir ise 20 967 milyon dolardan %144 artışla 51.233 milyon dolara yükselmiştir. Sofralık üzüm dış satımından sağlanan gelirin bağcılık ürünleri içindeki payı 1998 yılında %8.6 iken, 2003 yılında %21.2'ye yükselerek %147 oranında artmıştır. İhraç edilen üzüm çeşitleri yönüyle Sultani Çekirdeksiz'in mutlak üstünlüğü devam etmektedir. Bu çeşidin 1998 yılındaki payı miktar olarak %91.3 ve gelir olarak %90.5 iken; bu oranlar 2003 yılında miktar olarak %88.7, gelir olarak ise %88.3 düzeylerinde gerçekleşmiştir (Çizelge 8).

Hala sembolik düzeylerde seyreden şarap ihracatında miktar olarak 1998 yılına (4808 ton) göre 2003 yılında (8531 ton) %77 artış olmasına karşın, elde edilen gelir 7.8 milyon dolardan 5.8 milyon dolara düşerek %34 azalmıştır. Gelecek açısından ümitvar bir alt sektör olarak gördüğümüz üzüm suyu dışsatımında henüz bir atılım gerçekleştirilememiş ve ihraç miktarı 919 ton, elde edilen gelir ise 600 000 dolarda kalmıştır (Çizelge 8).

Çizelge 8. Sofralık üzüm dış satımının çeşitlere göre dağılımı

	2001		2002		2003	
	Miktar (kg)	Gelir (\$)	Miktar (kg)	Gelir (\$)	Miktar (kg)	Gelir (\$)
Sultani	74 658 774	30 986 344	71 497 858	30 049 161	88 120 148	45 220 389
Cardinal	518 331	146 790	669 730	192 918	644 657	360 337
Razakı	69 333	17 773	72 919	25 151	650 761	333 997
Tarsus Beyazı	15 693	4 824	17 720	3 495	17 818	11 163
Müşküle	175 196	87 174	8 900	1 988	310 074	87 111
Diğer Üzümler (Taze)	3 736 587	1 531 209	5 719 737	2 200 494	8 979 777	5 033 874
Diğer Üzümler (Sofr. olmayan)	120 198	55 668	150	583	575 069	186 529
TOPLAM	79 294 112	2 829 782	78 139 238	32 520 722	99 298 304	51 233 400

1.3.5.2. İstihdama katkısı

Bağcılık insan emeğinin en yoğun olarak kullanıldığı üretim dallarından biridir. Atasözlerimiz arasında da bağın çok bakım ve emek istediğini gösteren pek çok örnek bulunmaktadır. Örnek verecek olursak “bağa bak üzüm olsun, yemeye yüzün olsun”, “bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ”, bağdan elini çekmez, yer küp dolusu pekmez”. Bu kadar yoğun işgücü isteyen bir üretim alanında yoğun bir istihdam olması doğaldır. Özellikle Marmara, Ege ve Akdeniz gibi bölgelerde istihdamın diğer bölgelere göre, daha yoğun olduğu görülmektedir. Kuru üzüm işletmeleri ve şarap işletmeleri istihdamda ön plana çıkmaktadır. Çeşitli kaynaklarda ülkemizde tarım işletmelerinin %15’inin bağcılık alanında faaliyet gösterdiği kabul edilmekle birlikte, veriler çok kesin ve sağlıklı değildir.

1.3.6. Bağcılık araştırmaları

Ülkemizin değişik yörelerinde kurulmuş olan Üniversitelere bağlı Ziraat Fakültelerinin yanısıra Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’na bağlı araştırma kuruluşlarınca yürütülen araştırma çalışmaları ile bir yandan bağcılığın geliştirilmesine, diğer yandan bu alandaki bilime ulusal ve uluslararası düzeyde katkı sağlanmasına çalışılmaktadır.

Üniversite düzeyinde Ankara ve Ege Üniversiteleri başta olmak üzere, Çukurova (Adana), Uludağ (Bursa), Akdeniz (Antalya), Trakya (Tekirdağ), Ondokuzmayıs (Samsun), Süleyman Demirel (Isparta), Selçuk (Konya), Harran (Ş. Urfa) ve Atatürk (Erzurum) üniversitelerine bağlı Ziraat Fakültelerinin Bahçe Bitkileri Bölümlerinin yanısıra, Bitki Koruma, Sulama, Bitki Besleme, Gıda Teknolojisi, Mekanizasyon ve Ekonomi-İşletme konularında çalışan bölümlerinde, müstakil ya da işbirliği halinde, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ve diğer ilgili kurumların da desteği ile öncelikle ait oldukları yörelerde bağcılığın geliştirilmesine yönelik olarak araştırmacı kadroları ve olanakları ölçüsünde çalışmalar sürdürülmektedir. Söz konusu çalışmalar; yöresel asma gen potansiyelinin belirlenmesi ve tanımlanması (klasik ampelografik yöntemler ve moleküler tekniklerle) fizyoloji ve biyoloji, çoğaltma, konvansiyonel ve organik yetiştirme teknikleri (ekolojik değerlendirme, anaç ve çeşit adaptasyonu, dikim

sıklığı, terbiye–budama, sulama, gübreleme, bitki koruma vb.) ile ıslah ve ürün değerlendirme ana konuları kapsamında, üniversite araştırma fonları, TÜBİTAK, DPT ve özel sektör kuruluşları gibi ülkesel; AB, FAO, Dünya Bankası vb. uluslararası kaynakların yanı sıra yine ulusal ve uluslararası düzeyde kuruluşlar arası işbirliğinden sağlanan desteklerle yürütülmektedir.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde ise başta Tekirdağ ve Manisa Bağcılık Araştırma Enstitülerinin yanı sıra Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü, Alata Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü, Eğirdir ve Erzincan Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüleri, K.Maraş Tarımsal Araştırma Enstitüsü, Gaziantep Antepfıstığı Araştırma Enstitüsü ve Antalya Narenciye ve Seracılık Araştırma Enstitüsü'nde, ayrıca aynı bakanlığa bağlı olarak görev yapan başta Bornova, Ankara, Adana ve Diyarbakır Zirai Mücadele Araştırma Enstitüleri'nde, daha sınırlı düzeylerde ise Köy Hizmetleri ve Gıda Araştırma Enstitüleri'nde yukarıda belirtilen konular çerçevesinde bölgesel ve ülkesel bağcılık araştırmaları sürdürülmektedir. 1979 yılında ülkesel düzeyde koordine edilen söz konusu çalışmalar, 1992 yılından itibaren Dünya Bankası'ndan sağlanan 49 milyon dolarlık desteğin 19 milyon dolarlık diliminin (%38.8) tahsis edildiği TAGEM koordinatörlüğünde hazırlanan ve yürütülen TAP projesi kapsamında, orta–yüksek öncelikli MEYVE–BAĞ AFA'sı içinde yüksek öncelikli projeler olarak desteklenmiştir.

Yukarıda verilen bilgiler çerçevesinde, bağcılık araştırmalarının bütünüyle kamu kurum ve kuruluşlarında yürütüldüğü, kooperatif, birlik, dernek vb. örgütler de dahil olmak üzere ülkemiz bağcılığına girdi (fidan, gübre, ilaç, alet, ekipman vb.) üreten ya da üzümü hammadde olarak kullanan (içki, meyve, suyu, genel gıda, kozmetik vb.) özel sektör kuruluşlarının kimi araştırma projelerine verdikleri sınırlı desteğin dışında, AR–GE ünitelerine sahip olmadıklarından, bağcılık araştırmalarına sağladıkları katkı yok denecek düzeydedir.

Ülke genelinde olduğu gibi bağcılık alanındaki, mevcut araştırma organizasyonu ve olanakları ile sorunlara çözüm bulunmaya çalışılmakta birlikte, ülkemizdeki AR–GE düzeyinin gelişmiş ülkelerin hayli gerisinde olduğunu kabul etmek gerekir. Bu alanda halen geçerli olan ve doğal olarak bağcılık araştırmalarının etkinliğini de sınırlayan genel sorunlar şöyle sıralanabilir.

1. AR–GE çalışmaları için ayrılan kaynak çok sınırlıdır.
2. Mevcut araştırma organizasyonu, ulusal ve uluslar arası düzeyde eşgüdüm anlayışı ile kapsamlı araştırma projelerinin gerçekleştirilmesini zorlaştırmaktadır.
3. Kalkınma planı hedefleri doğrultusunda, sektörel bazda ülkesel ve bölgesel araştırma stratejilerinin belirlenerek yürürlüğe konulmasında geç kalınmıştır.
4. Araştırma altyapısı itibarıyla ülke genelinde dengeli bir dağılım sözkonusu değildir.

1.3.7. Destekleme uygulamaları

Ülkemiz bağcılığının geliştirilmesine yönelik destekleme olgusunun, son üç yıla damgasını vuran Tarımda Doğrudan Gelir Desteği (DGD) uygulamasına endekslendiğini söylemek hatalı olmayacaktır. Bölgesel ve yöresel gelişmişlik düzeyleri arasındaki farklılıkların yanı sıra, ürün bazında üretim maliyetlerini, ürünün pazar değerini, sağladığı katma değeri, üretimin niteliğini, üretim olgusunun gerçekleşme durumunu ve üretimi gerçekleştireni dikkate almadan üç yıldır sürdürülen bu uygulama, kanımızca Türkiye tarımında hem üretimi, hem de kırsal alanda verilen teknik tarım hizmetini olumsuz yönde etkilemektedir. DGD'nin ülkemiz bağcılığının geliştirilmesine yönelik katkılarını bu çerçevede değerlendirirsek, uygulamanın yukarıda sıralanan sakıncalarının, girdi ve emek yoğun bir üretim sektörü olan bağcılıkta daha fazla hissedildiğini söyleyebiliriz.

14.07.1970 tarihli ve 1311 sayılı "Türkiye Bağcılığının Modernleştirilmesi ve Bağcılığımızın Kalkındırılması" hakkındaki kanunun yaklaşık 15 yıldan bu yana işletilmemesi; 1989–1994 yılları arasında hem sertifikalı fidan üretimine, hem de sertifikalı fidan kullanmak koşuluyla 10 dekarın üzerindeki bağ tesislerine %25–30 destek sağlayan "Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu" ile özel sektör fidancılığının geliştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla "Para Kredi ve Koordinasyon Kurulunu" nun 09.09.1992 tarihli ve 92/6 sıra no'lu tebliği ile başlatılan sertifikalı asma fidanı üretimine prim uygulamasının yürürlükten kaldırılması; hem genel

anlamda asma fidanı üretimini, özellikle de sertifikalı fidan üretimini, hem de ülkemiz bağcılığının modernizasyonuna yönelik çalışmaları ciddi boyutlarda olumsuz yönde etkilemiştir. Bağcılığımızın geliştirilmesine yönelik olarak halen yürürlükte olan iki destekleme uygulamasından birisi T.C.Ziraat Bankası'nın tarıma destek kredisidir. Yüksek faiz oranları nedeniyle uzun yıllardır bağcılıkta hemen hiç kullanılmayan bu kredilere 2004 yılında yürürlüğe giren 6840 sayılı kararname ile %30 olarak belirlenen, ancak özel durumlar için devreye giren sübvansiyonlarla sertifikalı fidan üretimi için %18'e, organik bağcılık için %12'ye ve EUREPGAP kalitesinde üretim için %21'e indirilen faiz oranları ve 5 yıla kadar uzatılabilen vadeli geri ödeme koşulları ile yeniden cazibe kazandırılmıştır.

Pek çok ilimizde, "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu" ile "İl Özel İdaresi" bütçesinden sağlanan ve Tarım İl Müdürlükleri kontrolünde kullanılan desteklerle 1995 yılından beri yürütülen örnek bağ tesisi projesi, uygulamada bazı sıkıntılar yaşanmasına rağmen başarılı sayılabilir.

AB fonlarından sağlanan kaynaklarla Güneydoğu Anadolu Bölgesinde kırsal kalkınmaya katkıda bulunmak amacıyla, proje bazında destek kullanılması ile ilgili çalışmalar 2004 yılında başlamıştır. Bu çerçevede hazırlanan projeler arasında, asma fidancılığı, bağcılık ve şarapçılıkla ilgili olanlara öncelik tanınmaktadır.

2. Türkiye Bağcılığının Geliştirilmesine Yönelik Stratejik Bir Değerlendirme

Bağcılık sektörünün ülke ekonomisine daha yüksek düzeyde katkı sağlaması temel ilkesinden yola çıkılarak, ülkemiz bağcılığının geliştirilmesine yönelik önerilerimiz aşağıda maddeler halinde sunulmuştur.

2.1. Genel Politika

Üzüm ve üzümünden üretilen ürünler itibariyle, iç ve özellikle dış pazar istekleri doğrultusunda gerçekçi bir üretim planlamasının gerekli olduğu herkesçe bilindiği halde, kalkınma planlarında sürekli olarak işaret edilen genel hedefler dışında bu konuda kayda değer bir gelişme sağlanamamıştır.

Ülkemiz bağcılığının yukarıda belirtilen hedef doğrultusunda yeniden planlanması ve yapılandırılması çalışmaları için alt yapı niteliği taşıyan ;

a. Ekonomik düzeyde ürün ve gelir elde edilen bağ alanları ve üzüm üretim değerlerinin belirlenmesine yönelik bağ kadastrosu,

b. Ülkemizde hala devam eden yerli fidan üretimi ve yerli bağcılık tartışmalarını sona erdirmek amacıyla, filoksera zararlısının bağ bölgelerimizdeki yayılışının, biyolojisinin ve etkinliğinin belirlenmesine yönelik tarama,

c. İç ve özellikle dış pazar istekleri doğrultusunda ilk aşamada sofralık ve şaraplık, ikinci aşamada ise kurutmalık ve şıralık üzüm üretim potansiyelinin belirlenmesine yönelik ekolojik ve ekonomik değerlendirme çalışmalarının acilen tamamlanması gereklidir.

d. Ülkemiz için stratejik önemi olan bir tarımsal üretim sektörü olan bağcılığın yeniden yapılandırılarak kalkındırılmasına destek vermek üzere 14.07.1970 tarihinde yürürlüğe giren, ancak kısa sayılabilecek bir süre sonra 1980' li yılların ortalarında, yasada öngörülen %5'lik faiz oranının düşük kalması gerekçe gösterilerek uygulanması askıya alınan 1311 sayılı "Türkiye Bağcılığının Modernleştirilmesi ve Bağcılığımızın Kalkındırılması"na dair kanun; tüm ilgililerin görüşleri doğrultusunda günümüz koşullarına uygun bir içerikle yenilenerek acilen yürürlüğe konulmalıdır. Söz konusu yasada, asma fidanı üretimi; önceden belirlenmiş bağ alanlarında bağ tesisine, değerlendirme şekillerine uygun çeşitler ve anaçlar yönüyle sınırlama getirilmesi, mevcut bağların sökülmesi veya yeni bağ tesislerinin kurallara bağlanması, bu konularda uygulanacak yaptırımlar ve desteklemeler vb. hususlara dair hükümler yer almalıdır.

2.2. Fidan Üretimi

Ülkemiz bağcılığının geliştirilmesine yönelik plan ve çabaların önündeki en önemli engel, asma fidanı üretimindeki belirsizlik ve yetersizliktir. Mevcut asma fidanı üretimi yönüyle ölçü alınması gereken değer, sertifikalı aşılı asma fidanı üretim miktarıdır. 2003 yılı itibariyle, sertifikalı aşılı asma fidanı üretiminin (718 000 adet), toplam üretim (4 024 664 adet) içindeki payı yalnızca %17.8'dir. Bu değer, 2005 yılı için hedef olarak öngörülen (Çelik ve ark. 2000) 5 milyon'luk üretimin ancak %14.4'lük bir bölümünü karşılamaktadır. Diğer yandan, ülkemizde sertifikalı aşılı asma fidanı üreten kamu ve özel sektör kuruluşlarının hiçbirisi, bu üretim için aranılan niteliklere sahip anaç ve kalem damızlıklarına sahip değildir. Bu durumda, ülkemizde üretilen aşılı ve aşısız asma fidanlarının tamamını standart kategori olarak kabul etmek gerekir.

Ülkemizde gerçek anlamda sertifikalı aşılı asma fidanı üretimini beş yıllık gecikme ile en geç 2010 yılına kadar 5 milyon/yıl düzeyine çıkarmak için alınması gereken önlemler aşağıda sıralanmıştır.

a. Hedef : Asma fidanı üretiminde AB standartları ölçü alınarak öncelikle kendine yeterlilik (2010 yılına kadar, tamamı sertifikalı olmak üzere 5 milyonu aşılı ve 3 milyonu aşısız olmak üzere 8 milyon/yıl üretim) hedeflenmelidir. Bunun yanı sıra, söz konusu süreçte dışsatım olanakları ve fırsatları da dikkatlice izlenmeli ve bu yönüyle de belirli bir potansiyelin yakalanması ve geliştirilmesi için çaba harcanmalıdır.

b. Politika ve Mevzuat : Tarım ve Köyişleri Bakanlığımızın, kamu sektörünün sertifikalı ve standart fidan üretiminden çekilmesine yönelik politikasını desteklemekle birlikte, bu konudaki uygulamalar itibariyle, önemli gördüğümüz bazı eksikliklerin, giderilmesi dileğiyle altını çizmek istiyoruz.

- Özel sektör fidancılığına verilen destek, 2004 yılında sertifikalı fidanlar için %1'e indirilen KDV oranı ile sınırlı kalmamalı, doğrudan ya da dolaylı teşviklerle desteklenerek, sektörün önünü açacak bir etkinliğe kavuşturulmalıdır. Fidan ve üzüm üretimi aşamalarındaki desteklemelerde sertifikalı fidan üretimi ve kullanımı şart koşulmalı, bunun yanı sıra, üretim ve değerlendirme aşamalarındaki desteklemelerde dışsatıma yönelik projelere öncelik verilmelidir.
- Gerçek anlamda fidan sertifikasyonuna geçebilmek için mevzuat ve organizasyon itibariyle yeni düzenlemelere acilen ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çerçevede 308 sayılı "Tohumlukların Tescil, Kontrol ve Sertifikasyonu Hakkındaki Kanun" ile 6968 sayılı "Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu", sertifikasyon uygulamasının bağımsız ve etkin olarak işletilmesini sağlayacak hükümlerle donatılmış olarak yeniden düzenlenmelidir. Özellikle 308 sayılı yasanın yeniden düzenlenecek içeriğinde; sertifikasyon organizasyonu, bu uygulamanın alt yapısını oluşturmak üzere, özel sektör fidanlıklarındaki anaç ve kalem damızlıklarının kurulması için gerek duyulan "Baz Materyal" niteliğindeki fidanların kamu kuruluşları tarafından üretimi ve dağıtımının yanı sıra, uygulamanın eksiksiz denetlenmesi için daha geniş ve etkin bir örgütlenmeyi düzenleyen hükümlerin yer alması gerekmektedir. 6968 sayılı yasada yapılacak yeni düzenlemelerle, sertifikalı fidan üretiminin etkinliğini adeta ortadan kaldıran amir hükümler kaldırılarak, 308 sayılı yasanın yeni düzenlemeleri ve hazırlanacak sertifikasyon yönetmeliği ile uyumlu hale getirilmeli, iç ve dış karantina işlemleri günümüz koşullarına uygun hale getirilmelidir.
- Günümüzde bir anlam taşımadığı daha önce de belirtilen (Çelik ve ark. 2000) bazı çeşitlere ait (Sultani ve Yuvarlak Çekirdeksiz gibi) asma fidanı ihracatına getirilen sınırlamalar kaldırılmalı, buna karşılık fidan ve fidan üretim materyali ithaline uygulanan sıkı denetim sürdürülmeli, sertifikalı kategorinin altındaki kategorilere ait materyallerin ithaline izin verilmemelidir.

2.1. Yetiştirme Tekniği

a. Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, ülkemizin bağcılık yapılan tüm yöreleri filoksera ile bulaşık olarak kabul edilmektedir. Bu durumda, mevcut bağların yenilenmesine ya da yeni bağ tesisine yönelik tüm planlamalarda uygun anaç üzerine aşılı bağcılık olgusundan yola çıkılmalıdır. Bağ bölgelerimizi bu yönüyle değerlendirirsek, tamamına yakını

Sultani olmak üzere 1 000 000 tona yakın yaş üzümün üretildiği Manisa İlinin hemen tamamında, İzmir, Denizli ve Mersin illerinin ise bir bölümünde, telli terbiye sistemleri kullanılarak modern sayılabilecek tekniklerle bağcılık yapıldığı, bunlara ek olarak aşılı fidan ve bağda aşılama yoluyla son 15 yıl içinde değişik bölge ve yörelerde kurulan bağların da aynı nitelikte olduğu kabul edilirse, ülkemizin diğer bölgelerindeki bağların tamamına yakınının, modern bağ olarak nitelendirilmesi mümkün olmayan, çoğu yaşlı ve bakımsız yerli bağlar olduğu ortaya çıkmaktadır. Öyleyse, ülkemiz bağcılığının geliştirilmesine yönelik tasarımların ana fikri, öncelikle bu yapının değiştirilmesi olmalıdır. Öz olarak bu amaca yönelik temel strateji de; İç ve özellikle dış pazar istekleri göz önüne alınarak, bu bölgelerimiz için öncelikle önerilen sofralık, kurutmalık, şaraplık ve şıralık üzüm çeşitlerimizin üstün nitelikli klonlarına ait sertifikalı aşılı fidanlar kullanılarak mevcut bağların yenilenmesi, bu bağlarda telli terbiye şekillerinin oluşturulması, konvansiyonel yetiştiricilikte sentetik gübreler ve pestisitlerin olabildiğince en az düzeyde kullanılması, organik (ekolojik) yetiştiriciliğin özel statüde desteklenmesi gibi konulara yönelik olmalıdır.

b. Açıkta ve örtü altındaki sofralık üzüm yetiştiriciliğinde, uygun tekniklerle yeterli ve ölçülü bir sulama ve gübreleme rejiminin yanısıra, ürün kalitesinin artırılmasına yönelik olarak yeşil aksam ve ürün üzerindeki düzenlemelerin yaşama geçirilmesi, özellikle ihracat açısından büyük önem taşımaktadır.

c. Son yıllarda, ülkemizin hemen her yöresinde, özellikle kırmızı şaraplık çeşitlerle şaraplık üzüm yetiştiriciliği ve butik şarap üretimine karşı yoğun bir ilgi gözlenmektedir. İleride hayal kırıklığı yaşamamak için bu sektörün doğru yönlendirilmesi ayrı bir önem taşımaktadır. Bu alandaki yönlendirmelerde, uygun ekoloji seçimi, sertifikalı fidan temini, sık dikim, susuz yetiştiricilik gibi temel ilkelere öden verilmemesi gerekmektedir.

2.4. Ürün Değerlendirme

Tüm üretim dallarında olduğu gibi bağlarımızdan elde edilen her türlü ürünün (yaş ve kuru üzüm, üzüm şirasının değişik şekillerde işlenmesi ile elde edilen ürünler, sarmalık yaprak) değerlendirilmesinde avantaj ve daha yüksek gelir sağlamanın yolu; iç ve özellikle dış pazar isteklerine en uygun, yani en çok tercih edilen ürünlerin yüksek kaliteli olarak üretilmesinin yanısıra, elde edilen ürünlerin, Kodeks Alimentarius, FDA ve özellikle AB direktifleri ile uyumlu olarak hazırlanan Türk Gıda Kodeksi'ne (TGK) uygun şekilde ambalajlanmış ve muhafaza edilmiş olarak tüketiciye ulaştırılmasından geçmektedir. Ülkemizin coğrafi konumu, söz konusu ürünlerin en üst düzeyde kaliteli olarak üretimi için mükemmel ekolojik fırsatlar sunmaktadır. Bunun yanı sıra, ülkemizin Avrupa, Rusya ve komşuları, Orta Asya, Ortadoğu ve Kuzey Afrika pazarlarına eşit mesafedeki yakınlığı, dışsatım olanaklarının geliştirilmesi açısından çok önemli bir avantajdır. Bu avantajlarımızı özellikle dışsatım yönüyle sınırlayan yaş üzümlerimizdeki pestisit, çekirdeksiz kuru üzümlerimizdeki ağır metal (özellikle kurşun) aflotoksin ve okratoksin A gibi kalıntı sorunlarının yanı sıra, ürün işleme, ambalaj, muhafaza ve nakliye konularındaki eksiklerimizi hızla gidermeliyiz.

2.5. Destekleme Uygulamaları

a. Ülkemiz bağcılığının, önceki bölümlerde dile getirilen öneriler doğrultusunda yeniden yapılandırılarak geliştirilmesi ve böylece ulusal ekonomiye çok daha fazla katkı sağlayacak konuma getirilebilmesi için, bu sektörün, tarımla geçimini sağlayan nüfusunun sosyo-ekonomik yaşam kalitesinin artırılmasındaki özel konumu dikkate alınarak uygulanacak özel destek ve teşviklere gerek duyulmaktadır. Bu bağlamda, 1311 sayılı yasanın yerine geçirilmek üzere hazırlıkları sürdürülen "Bağcılık Kanunu"nu önemli bir gelişme ve fırsat olarak görüyoruz. Söz konusu yasanın, katılımcı bir anlayışla ve yukarıda sunulan öneriler dikkate alınarak, yasal uygulamaların itici gücü niteliğinde etkin destekleme hükümlerini içerecek biçimde hazırlanarak yasalaştırılması için tüm ilgilileri göreve davet ediyoruz.

b. Halen sürdürülen “Doğrudan Gelir Desteği” uygulamasına son verilerek, ürünün ülke ekonomisine ve istihdama katkısı, ekonomik geçim sınırı, tesis ve üretim maliyeti ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları gözetilerek yeni bir destekleme sistemi uygulanmalıdır.

c. T.C. Ziraat Bankası kanalıyla kullanılan tarımsal destek kredilerine 6840 sayılı kararnamede yer alan düzenlemeleri, bağıcılığın geliştirilmesine yönelik fırsatlar yaratabilecek önemli bir gelişme olarak kabul ediyoruz. Bu düzenlemeleri üreticilere daha etkili şekilde duyurarak, kredilerin kullanım etkinliğinin artırılması yönünde ilgili kurum, kuruluş ve örgütlerin çaba göstermesi gerekmektedir.

d. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu’ndan sağlanan desteklerle Tarım İl Müdürlüklerince yürütülen “Örnek Bağ Tesisleri” projesinin, özellikle çeşit ve anaç seçimi, dikim sıklığı ve yetiştirme tekniği konularındaki gelişmeler daha dikkatli izlenerek, kurulan bağların gerçek anlamda örnek alınacak tesislere dönüşmesi için gereken eğitim ve denetim çalışmalarına daha fazla önem verilerek ve destekten yararlanan üreticilerin ciddi düzeylerde katkıları alınarak sürdürülmesinde yarar görmekteyiz.

2.6. Bağcılık Araştırmaları

1. Ülke genelinde halen yetersiz olan araştırma etkinliğinin artırılmasına yönelik olarak; AR–GE için daha fazla kaynak ayrılmasını, ulusal ve uluslararası düzeyde eşgüdüm anlayışını, kaynakların verimlilik esası ile öncelikle ülkenin bütününe hizmet verecek bir altyapı için kullanılmasını, belirli bir kapasiteye ulaşmış özel sektör kuruluşlarının hem kendi dışında yürütülen ancak kendisi için bilgi ve teknoloji üreten projelere destek vermesini, hem de kendi AR–GE birimlerinin kurulmasını öngören bir anlayışla, idari ve mali özerkliğe sahip yeni etkin bir araştırma organizasyon sistemine acil olarak gereksinim olduğu görüşünderiz.

2. Mevcut araştırma organizasyonu çerçevesinde, ülkemiz için stratejik bir tarım kolu olan bağcılığın yeniden yapılandırılarak geliştirilmesine yönelik olarak;

a. Asma gen kaynaklarının toplanması, korunması ve geliştirilmesi,

b. Bağ bölgeleri itibariyle ekolojik ve ekonomik anlamda bağcılık potansiyeli ile standart üzüm çeşitleri ve asma anaçlarının belirlenmesi,

c. Klonal bazda sertifikalı asma fidanı üretimi için gerekli altyapının oluşturulması,

d. Geleneksel yöntemlerin yanı sıra, bitki biyoteknolojisi alanındaki gelişmelerden de yararlanarak, özellikle dış pazarlarda rekabet şansı yüksek yeni sofralık üzüm çeşitlerinin elde edilmesi,

e. Bağ bölgelerimiz ve değerlendirme şekilleri itibariyle yetiştirme teknolojisinin entegre ürün yönetimi anlayışı ile modernizasyonu ve bu bağlamda organik (ekolojik) bağcılık, örtü altı bağcılığı gibi son yıllarda bu sektör için önemli yeni açılımlar olarak öne çıkan yetiştiricilik sistemlerinin geliştirilmesi,

f. Sofralık, kurutmalık ve şaraplık–şıralık üzüm yetiştiriciliğinde özellikle dışsatım olanaklarının geliştirilmesine katkıda bulunmak üzere, ürün kalitesinin artırılmasına, yönelik olarak fidan üretiminden başlayarak, yetiştirme tekniği, hasat, ambalaj, muhafaza, nakliye, ürün işleme aşamalarında uygulanan tekniklerin geliştirilmesine yönelik araştırmalara etkinlik ve hız kazandırılması için başta ziraat fakülteleri ve ilgili bakanlığa bağlı araştırma kuruluşları olmak üzere ilgili tüm kamu ve özel kuruluşlarının işbirliği içinde hareket etmeleri, ülkemiz bağcılığının geleceği açısından büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

- Ağaoğlu, Y.S., Söylemezoğlu, G., Marasalı, B., Çalışkan, M., Ergül, A., Türkben, C. 1998. Bazı yerli ve yabancı kökenli üzüm çeşitlerinin poliakrilamid jel elektroforez tekniği ile tane kökenli izoenzimlerden yararlanılarak ayrımları. 4.Bağcılık Sempozyumu Bildirileri: 145-151, 20-23 Ekim 1998, Yalova.
- Ağaoğlu, Y.S., Çelik, H., Çelik, M., Fidan, Y., Gülşen, Y., Günay, A., Halloran, N., Köksal, İ., Yanmaz, R. 1997. Genel Bahçe Bitkileri, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları No: 4, Ankara.
- Aksoy, U., Altındışli, A. 1999. Dünyada ve Türkiye’de Ekolojik Tarım Ürünleri, Üretimi, İhracatı ve Geliştirme Olanakları. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 1990-20, 123 s.
- Anonim. 1990. Standart Üzüm Çeşitleri Kataloğu. T.C. Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı, Proje ve Uyg. Gn. Md.lüğü Yayın Dairesi Bşk., Mesleki Yayınlar, Seri: 15, 91 s.
- Anonim. 2001. VIII.Beş Yıllık Kalkınma Planı, Bitkisel Üretim Özel İhtisas Komisyonu Meyvecilik Grubu Bağcılık Raporu. 418-470.
- Anonim. 2002. Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik. Resmi Gazete, 11.07.2002 tarih, Sayı: 24812.
- Anonim. 2003. DİE Tarım İstatistikleri, Basılmamış resmi veriler.
- Anonymous. 2003.FAO-Statistical Database, Faostat (www.fao.org).
- Çelik, H., Ağaoğlu, Y.S., Fidan, Y., Marasalı, B., Söylemezoğlu, G. 1998. Genel Bağcılık. SUNFİDAN A.Ş., Mesleki Kitaplar Serisi:1. Fersa Matbaacılık San. ve Tic Ltd.Şti., Ankara, 253 s.
- Çelik, H., Marasalı, B., Söylemezoğlu, G., Tangolar, S., Gündüz, M. 2000. Bağcılıkta Üretim Hedefleri. Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi Bildirileri: 645-678, 17-21 Ocak 2000, Ankara.
- Çelik, H. 2002. Üzüm Çeşit Kataloğu (Grape Cultivar Catalog). SUNFİDAN A.Ş., Mesleki Kitaplar Serisi:2, 137s.
- Çelik, H. 2004a Şaraplık Bağ tesisi. Dionisos, sayı 15: 28-31.
- Çelik, H. 2004b. Kıraç Alanların Modern Bağlara Dönüştürülmesi. Elmalı Avlan Gölü Kıyısında 2. Göl Şenliği-2. Göller Zirvesi Sempozyumu, 5-7 Haziran 2004, 9 s, Antalya.
- Fidan, Y., Çelik, H., Eriş, A., Çelik, S., Şeniz, V. 1986. Kalecik Karası Üzüm Çeşidinde Teksel Seleksiyon. TÜBİTAK-TOAG Proje No.: 507, Roto Baskı, 28s, Ankara.
- Fidan, Y., Eriş, A., Şeniz, V. 1975. Kalecik Karası Üzüm Çeşidinde Seleksiyon. TÜBİTAK-TOAG Proje No.: 157, Roto Baskı, 37 s, Ankara.
- Fidan, Y., Yavaş, İ., Özışık, S. 1991. Kalecik Karası Kalecik Karası Üzüm Çeşidinde Teksel Seleksiyon. TÜBİTAK-TOAG Proje No: 634, Roto Baskı, 127s, Ankara.
- Gürnil, K., Usta, K., Özer, C., Kebeli, N. 1998. Bazı üzüm çeşitleri arasında melezleme yolu ile çekirdeksiz erkenci ve son turfanda sofralık üzüm çeşitlerinin elde edilmesi. 4.Bağcılık Sempozyumu Bildirileri: 87-90, 20-23 Ekim 1998, Yalova.
- Haydaroğlu, A., Çelik, H. 1999. Ankara, Kırıkkale ve Kırşehir İllerinde Modern Bağcılıkla İlgili Gelişmeler. Türkiye III. Ulusal Bahçe Bitkileri Kongresi Bildirileri 988-992, 14-17 Eylül 1999, Kızılcahamam/Ankara.
- İlter, E., Altındışli, A., Aksoy, U. 1999. Dünyada ve Türkiye’de Ekolojik Tarımın Tarihçesi. ETO, Ekolojik Tarım, İzmir, Kasım 1999, 20-24.
- Kader, S., Yılmaz, N., Öztürk, H. İlgin, C. 1998. Osmanca üzüm çeşidinde klon seleksiyonu çalışmaları. 4.Bağcılık Sempozyumu Bildirileri: 91-96, 20-23 Ekim 1998, Yalova.
- Kıracı, M.A., Bayraktar, H., Usta, K., Özışık, S., Gürnil, K. 2002. Bozcaada Çavuşu, Kozak beyazı, Karasakız ve Amasya beyazı üzüm çeşitlerinde klon seleksiyonu çalışmaları. 5. Bağcılık ve Şarapçılık Sempozyumu Bildirileri: 97-102, 5-9 Ekim 2002, Nevşehir.
- Özer, C., Gürnil, K., Usta, K., Barış, C. 1999. Melezleme yolu ile külleme ve mildiyöye dayanıklı ve standart özelliklere sahip yeni üzüm çeşitlerinin elde edilmesi. Sonuç Raporu, Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü, 32s.

- Özgün, E. 2003. Ankara İlinde Kalecik karası Üzüm yetiştiriciliğinde Sağlanan Gelişmeler. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 117s.
- Özışık,S., Gürnil,K., Usta,K. Bayraktar,H. 1998. Yapıncak, Semillon, Gamay, Papaz Karası, Clairette, Hafızali ve Hamburg Misketi üzüm çeşitlerinde klon seleksiyonu çalışmaları. 4.Bağcılık Sempozyumu Bildirileri: 187-192, 20-23 Ekim 1998, Yalova.
- Öztürk,H., Ilgın,C., Kader,S. Yılmaz,N. 1998. Razakı üzüm çeşidinde klon seleksiyonu. 4.Bağcılık Sempozyumu Bildirileri: 82-86, 20-23 Ekim 1998, Yalova.
- Söylemezoğlu,G., Ağaoğlu, Y.S., Marasalı, B., Ergül, A., Çalışkan, M., Türkben, C. 1998. Üzüm çeşitlerinin yaprak kökenli kateşol oksidaz (Co), Peroksidaz (Per) ve Esteraz (Est) izoenzimlerinden yararlanılarak tanımlanmaları. 4. Bağcılık Sempozyumu Bildirileri:138-144, 20-23 Ekim 1998, Yalova.
- Uslu,İ. ve Samancı,H. 1998a. Beyaz Çavuş ve Hamburg Misketi üzüm çeşitlerinde klon seleksiyonu. 4.Bağcılık Sempozyumu Bildirileri: 76-81, 20-23 Ekim 1998, Yalova.
- Uslu,İ., Samancı,H. 1998b. Melezleme ile yeni sofralık üzüm çeşitlerinin elde edilmesi. 4.Bağcılık Sempozyumu Bildirileri: 17-23, 20-23 Ekim 1998, Yalova.
- Yılmaz,N., İlhan,İ., Samancı,H. 1998. Manisa yöresinin önemli kurutmalık Yuvarlak Çekirdeksiz popülasyonunda seleksiyon ıslahı çalışmaları. 4.Bağcılık Sempozyumu Bildirileri: 2428, 20-23 Ekim 1998, Yalova.